

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ОХРИМЕНКО АЛЛА ГРИГОРІВНА

УДК 338.486

**УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЮ ТУРИСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ**

08.00.03 – економіка
та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському національному торговельно-економічному університеті Міністерства освіти і науки України на кафедрі готельно-ресторанного бізнесу.

Науковий консультант доктор економічних наук, професор
МАЗРАКІ Анатолій Антонович,
Київський національний торговельно-
економічний університет, ректор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
БАСЮК Дарія Іванівна, Національний
університет біоресурсів та природокористування
України, завідувач кафедри туристичного та
готельно-ресторанного бізнесу і консалтингу

доктор економічних наук, професор
ДЕНИСЕНКО Микола Павлович, Київський
національний університет технологій та дизайну,
професор кафедри бізнес-економіки та туризму

доктор економічних наук, професор
МАЛЬСЬКА Марта Пилипівна,
Львівський національний університет імені Івана
Франка, завідувач кафедри туризму

Захист відбудеться 30 жовтня 2020 року об 11:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.055.01 у Київському національному торговельно-економічному університеті за адресою: 02156, м. Київ, вул. Кіото, 21, ауд. Д-221.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного торговельно-економічного університету за адресою: 02156, м. Київ, вул. Кіото, 19.

Автореферат розісланий 30 вересня 2020 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. С. Барабаш

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Цивілізаційні виклики глобального масштабу, зростання невизначеності процесів циклічності економічного розвитку, виникнення нових, деякою мірою неоднозначних, але потужних чинників соціально-економічних трансформацій спричинили сповільнення темпів позитивної динаміки національної економічної системи, у галузевій структурі якої вагома роль належить туристичній. Національну туристичну систему (НТС) формують понад 30 видів економічної діяльності і в розвинених країнах частка її внеску у ВВП коливається в межах 10,0–12,0%, тоді як в Україні не перевищує 7,5%. У глобальному рейтингу конкурентоспроможності подорожей та туризму НТС України упродовж 2013–2019 рр. займає 76–88 позиції серед 140 країн. При цьому, визначаючи наявність в Україні регіональних та державних програм розвитку туризму, зокрема «Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», НТС не вдалося повністю уникнути кризових явищ, вона є вразливою до зовнішніх шоків і загроз. До того ж, системні питання ідентифікації НТС у структурі глобальної та національної економік, що відображають закономірності, тенденції і фактори економічної взаємодії та зростання в умовах нової якості економіки і суспільних викликів, практично не розглядалися. Наведені аргументи дозволяють констатувати про несформованість ефективної національної моделі економічного зростання та нагальну необхідність наукового оновлення існуючих підходів до управління НТС.

У науковому середовищі національна туристична система є об'єктом різноаспектних ґрунтовних досліджень. Теоретичні та методологічні напрацювання, які розкривають структурні складові управління національною туристичною системою, досліджено у працях українських науковців Д. Басюк, М. Бойко, М. Босовської, Н. Ведмідь, Н. Гавловської, Л. Газуди, В. Герасименка, Г. Горіної, В. Гуменюка, М. Денисенка, Ю. Забалдіної, Л. Забуранної, І. Калачової, В. Кифяка, С. Козьменка, М. Лендела, О. Любіцевої, А. Мазаракі, М. Мальської, А. Мельник, С. Мельниченко, Г. Михайліченко, Н. Опанасюк, О. Охріменко, І. Писаревського, А. Романової, Н. Роскладки, Д. Стеценка, О. Тищенко, Т. Ткаченко, Л. Транченко та ін. Серед зарубіжних учених вагомих внесок у дослідження управління та розвитку НТС як складової національної та світової економіки зробили, зокрема, А. Александрова, Г. Батлер, П. Бегейліс, Т. Бігер, П. Бйорнс, Дж. Вільсон, М. Гізольф, Г. Данн, Т. Джамал, Дж. Джафарі, Д. Дредж, М. Еленіц, Е. Коен, С. Коен, С. Корнелісен, Е. Лавс, Н. Лейпер, М. Новеллі, І. Маркова, А. Моррісон, Г. Річардс, С. Русу, Л. Руханен, Х. Сайто, П. Саттон, Н. Сімоні, Н. Скот, Дж. Трайб, Дж. Уррі, Дж. Хаус, М. Холл, А. Холден. Визнаючи наявність вагомих результатів, одержаних вченими, зазначимо, що наукового вирішення потребують питання: виявлення закономірностей і детермінантів трансформації НТС в

контексті глобальних трендів, інституалізації управління НТС із урахуванням соціально-економічних інтересів стейкхолдерів (держави, бізнесу, громадських організацій, споживачів), визначення та забезпечення реалізації стратегічних пріоритетів НТС в умовах глобальних викликів, стимулювання розвитку НТС на засадах інклюзивності, цифровізації бізнес-процесів, обґрунтування управлінських, фінансових, маркетингових інновацій як складових організаційного механізму розвитку НТС.

Отже, актуальність дисертаційної роботи зумовлена необхідністю розроблення концепції управління НТС, теоретичні та методологічні положення якої забезпечать високу конвергенцію субсистем НТС на основі конструктивної міжсуб'єктної комунікації стейкхолдерів у процесах виробництва, розподілу, реалізації та споживання туристичного продукту на мега-, макро- і мезорівнях, адаптованість до трансформаційних змін, інноваційне спрямування, зростання результативності функціонування НТС і її соціально-економічного внеску у національну економіку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Київського національного торговельно-економічного університету, результати досліджень наведено у темах: «Інтеграція туристичної системи України до світового ринку послуг» (I кв. 2017 р. – IV кв. 2019 р.; номер державної реєстрації 0117U000503), «Організаційно-економічний механізм розвитку туристичних кластерів України» (I кв. 2013 р. – IV кв. 2015 р., номер державної реєстрації 0113U000510), «Реструктуризація підприємств туристичної сфери» (I кв. 2016 р. – IV кв. 2018 р.; номер державної реєстрації 0117U000782), «Форсайт курортно-рекреаційної сфери» (I кв. 2016 р. – IV кв. 2019 р.; номер державної реєстрації 0118U000049); «Парадигмальні та концептуальні зрушення в економічній теорії XXI століття» (I кв. 2018 р. – IV кв. 2020 р.; номер державної реєстрації 0118U000126), «Розробка методики проведення вибіркового опитування відвідувачів (туристів та одноденних відвідувачів (екскурсантів) під час організації та проведення спортивних, туристичних та розважальних заходів, зокрема дня Європи, дня Києва та фінальних матчів Ліги чемпіонів УЄФА тощо» (НДР згідно з договором № 10/06 від 10 червня 2018 р. між КНТЕУ та ТОВ «Центр незалежних соціологічних досліджень «Омега» (11.06.2018 – 30.06.2018; номер державної реєстрації 0118U001516), «Організація та проведення маркетингового дослідження ринку туристичних послуг м. Києва» (НДР згідно з договором від 21.05.2015 між КНТЕУ та компанією «Німецьке товариство міжнародного співробітництва (ГІЦ ГмбХ)» (21.05.2015 – 20.06.2015). Здобувачем надано відповідні матеріали та пропозиції щодо обґрунтування напрямів удосконалення функціонування НТС та її складових, а також узагальнено результати маркетингових досліджень ринку туристичних послуг.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних і методологічних положень управління

національною туристичною системою, а також наукове обґрунтування практичних рекомендацій та методик щодо його вдосконалення. Відповідно до поставленої мети сформульовано теоретичні та прикладні завдання, які обумовили логічну структуру та послідовність їх вирішення:

- розвинути теоретичний базис дослідження туризму;
- дослідити соціально-економічний феномен утворення НТС;
- розкрити транзитивність національної туристичної системи;
- обґрунтувати передумови формування концепції управління НТС;
- сформулювати методологічні основи управління НТС;
- запропонувати методичні положення утворення організаційного механізму управління національною туристичною системою;
- здійснити моніторинг національної туристичної системи;
- провести аналіз функціонально-галузевої структури НТС;
- розкрити вплив інституційного середовища на управління НТС;
- запропонувати напрями вдосконалення процесів інституалізації управління національною туристичною системою;
- розробити методичний підхід до оцінювання результативності управління НТС у глобальному середовищі;
- здійснити моделювання впливу НТС на національну економіку;
- запропонувати методологічні основи прогнозування розвитку національної туристичної системи на основі форсайту;
- розробити дорожню карту розвитку НТС;
- запропонувати інклюзивні бізнес-моделі НТС;
- визначити інноваційні домінанти управління НТС.

Об’єкт дослідження – процес управління національною туристичною системою.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні засади управління національною туристичною системою.

Методи дослідження. Міждисциплінарність та мультиаспектність наукової проблеми зумовили застосування у процесі дослідження комплексу таких загальнонаукових та спеціальних методів, як: гіпотетико-дедуктивний (побудова основної робочої гіпотези дослідження), діалектичний, систематизації, узагальнення, конкретизації (розкриття сутності основоположних дефініцій дослідження та обґрунтування закономірностей розвитку НТС), історико-логічний (дослідження еволюції НТС, глобальних процесів впливу на НТС, транзитивності, впливу НТС на економічне зростання), методи кількісного та якісного порівняння, аналогій, спостереження, балансовий метод (розгляд стану та перспектив розвитку НТС), аналіз, синтез, системний підхід та абстрагування (обґрунтування методології дослідження для визначення теоретичних аспектів управлінського впливу на розвиток НТС), економіко-статистичні методи (обробка статистичних даних, виявлення трендів та тенденцій, діагностика рівня розвитку НТС, визначення детермінант, рівня туристичної

привабливості та конкурентоспроможності), метод екстраполяції та метод найменших квадратів (прогнозування динаміки розвитку, форсайт НТС), графічний (для візуалізації основних положень досліджень), метод теоретичного узагальнення (формулювання висновків).

Аналітичні узагальнення здобувача ґрунтуються на законодавчих та нормативно-правових актах України, матеріалах Світового банку, Світової організації торгівлі, Всесвітньої туристичної організації ООН, Всесвітнього економічного форуму, Організації економічного співробітництва та розвитку, Всесвітньої ради з подорожей і туризму, законодавчих та нормативних актах Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Міністерства закордонних справ України, Державної служби статистики України, Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України, а також експертних звітах дослідних агенцій, працях провідних зарубіжних і вітчизняних науковців, матеріалах авторських досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі на основі конструктивного осмислення концептуальних положень управління НТС обґрунтовано теоретичні та методологічні засади становлення концепції управління НТС для підвищення ефективності національної економіки. Основні положення наукової новизни, які виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

– обґрунтовано сутність НТС як просторово локалізованої сукупності соціально-економічної, функціонально-галузевої, інституційної та інформаційної підсистем, що розкриває її системоутворюючу функцію у національній економічній системі через ознаки поліструктурності, багатофакторності, мультирівневості, мультисуб'єктності, інклюзивності, динамічності та дозволяє забезпечити консолідацію економічних, соціальних, ресурсних, інфраструктурних субсистем на основі взаємодії стейкхолдерів ринку туристичних послуг, підвищити результативність управлінського впливу на процеси виробництва, розподілу, реалізації, споживання туристичного продукту в умовах глобальних викликів;

– розроблено концепцію управління НТС, яку розкрито на основі комунікативного підходу та синтезі теорій туризмології, інституціоналізму, синергетики, постіндустріалізму, економіки вражень і деталізовано на теоретичному, методологічному, прикладному рівнях, побудовано на принципах транспарентності, цілісності, партнерства, системоутворювальних відносин, збалансованості, сталого розвитку, синергетичності, що дозволяє в управлінні НТС забезпечити гнучкість та адаптованість системи до транзитивності та трансформаційних соціально-економічних змін і сформуванню інформаційно-аналітичне середовище оцінювання результативності функціонування НТС та її соціально-економічного внеску у національну економіку;

– обґрунтовано трансформацію управління НТС у мультисуб'єктне, управлінський потенціал якого розкриває процес взаємоузгодженої взаємодії суб'єктів публічного, приватного та громадського секторів, спрямованої на міжсуб'єктні управлінські комунікації через вплив суб'єкта (ів) на об'єкт (и), що дозволяє забезпечити превентивне реагування на внутрішні коливання у підсистемах НТС, результативність мережевих комунікацій на мікро- мезо-, макрорівнях у формуванні туристичного продукту, зниження трансакційних витрат та надає можливість підвищити якість управлінського впливу на НТС;

– сформовано методологію форсайту НТС, яка побудована на конвергенції стратегічного аналізу та прогнозуванні визначальних інформаційно-аналітичних показників функціонування НТС, на основі яких розроблено архітектоніку форсайт-платформи НТС, розширено положення форсайт-методик «експертного опитування», «сканування зовнішнього середовища», «континуального сценування», «побудови дорожньої карти», що дозволяє визначити прогнозні «горизонти» у двадцятирічному лазі, підвищити обґрунтованість вибору стратегічних пріоритетів розвитку та забезпечити трансформаційні процеси НТС на основі блокчейну, фандрайзингу, комунікативного маркетингу;

удосконалено:

– науково-методичні засади визначення результативності управління НТС шляхом кількісного оцінювання економічних, соціально-культурних, екологічних, технологічних та інституційних показників, які, на відміну від існуючих, передбачають їх селекцією на тактичні і стратегічні та надають можливість сформулювати транспарентне фактологічне середовище оцінювання результативності управління НТС і підвищити рівень інформаційно-аналітичної керованості її розвитку у глобальному вимірі;

– методичний підхід до аналізу впливу НТС на національну економіку, що на відміну від існуючих, реалізовано на основі багатофакторних регресійних моделей, які дозволяють визначити прямий внесок НТС у ВВП країни та обсяг доходів від в'їзних туристичних потоків, проаналізувати траєкторію впливу факторних кількісних та якісних змінних на динаміку результуючих показників, що дозволить превентивно реагувати на негативні тенденції та прогнозувати ймовірні сценарії розвитку НТС в умовах ризиків та невизначеностей різних типів, у тому числі викликаних глобальною пандемією;

– теоретичні положення управління НТС шляхом виявлення джерел генерування інклюзивного зростання, які забезпечують узгодження та збалансованість економічних інтересів стейкхолдерів НТС через інклюзивні бізнес-моделі, спрямовані на стимулювання зайнятості, впровадження екологічних технологій, активізацію підприємницької діяльності у функціонально-галузевих складових НТС, що сприяє посиленню соціальної та екологічної спрямованості НТС і забезпечує якісні трансформаційні зміни в її управлінні;

набули подальшого розвитку:

– теорія туризмології, концептом якої є реінтерпретація туризму як соціально-економічної системи процесного типу, що дозволило визначити: просторові, об'єктно-предметні, діяльнісні закономірності, які детермінують латентну трансформацію туризму у туристичну систему; структуру та взаємозв'язки між елементами туристичної системи за результатами глобальної цифровізації; цілевстановлення взаємодії суб'єктів та інституційного середовища туристичної системи; траєкторію еволюції туристичної системи. Розвинено термінологічний апарат туризмології через визначення управління НТС як мультисуб'єктного, обґрунтування транзитивності НТС, теоретичний опис характеристик нових видів туризму, фандрайзингу та краудфандингу туристичних проєктів;

– наукові положення парадигми національної туристичної системи, які на засадах когезії та когерентності парадигм економічних і туристичних систем дозволяють виокремити ключові парадигмально-концептуальні напрями управління НТС, такі як концепція «мультисуб'єктного управління», теорії «транзитивності», «інституалізації», «інклюзивного зростання (розвитку)», «форсайту», «краудфандингу» як наукового результату когерентності та внутрішньої когезії, що розкриває їх методологічний потенціал в обґрунтуванні та формуванні управління НТС як інноваційної концепції;

– виокремлення емпіричних закономірностей транзитивності НТС як фактору прогресивної і регресивної соціально-економічної динаміки туризму та універсальної властивості управління в умовах циклічного розвитку економіки, які охоплюють трансформацію інституційних, управлінських, бізнес-структур та сприяють виникненню нових процесів інституалізації, форм підприємництва, інформаційно-комунікаційних технологій, фінансування, що дало змогу обґрунтувати сутність і забезпечити імплементацію мультисуб'єктного управління НТС;

– система інноваційних чинників розвитку НТС, що згруповано за напрямками: цифровим, комунікативним, партнерським, екологічним, фінансовим, які, на відміну від існуючих, спрямовують процес управління НТС на досягнення інституційної компліментарності, масштабування коаліцій партнерських відносин стейкхолдерів та місцевих громад, стимулювання стійкого споживання туристичного продукту, формування лояльності туристів до дестинацій, що дозволить отримати мультиплікаційний, синергетичний та кумулятивний ефекти управління НТС;

– аналітичне обґрунтування механізму імплементації краудфандингових технологій в управління НТС з метою спільного фінансування і просування туристичних стартапів суб'єктами малого, середнього бізнесу та об'єднаних територіальних громад за допомогою інтернет-ресурсів на основі інтеграції інституційної, маркетингової, фінансової, інформаційно-комунікаційної платформ за моделлю краудфандингу, що зумовлює підвищення результативності управління НТС через досягнення

позитивного соціально-економічного впливу національної туристичної системи на економічний розвиток DESTИНАЦІЙ.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у тому, що теоретичні і методологічні положення доведені до рівня конкретних методик і рекомендацій щодо вдосконалення управління НТС, а саме: розроблено методичні рекомендації щодо забезпечення координації і співпраці стейкхолдерів публічного, приватного, громадського секторів та споживачів у рамках мультисуб'єктного управління туристичною системою та можливостей отримання синергетичного ефекту їх взаємодії (Всеукраїнська громадська організація – Туристична асоціація України, довідка № 91 від 27.01.2020); запропоновано методичні рекомендації запровадження принципів мультисуб'єктного управління в НТС України, багатфакторну модель впливу НТС на економічне зростання країни (Національна туристична організація України, довідка № 002 від 3.02.2020); обґрунтовано рекомендації щодо розширення масштабів альтернативного фінансування туристичних проєктів, посилення публічно-приватного партнерства, що використано у процесі розроблення проєкту «Програми розвитку туризму Київської області на 2020–2022 роки» (Департамент економічного розвитку і торгівлі Київської ОДА, довідка № 28-01-07/424 від 25.02.2020); розроблено методичні підходи до здійснення форсайтних досліджень НТС і формування форсайт-платформ різних рівнів, рекомендації щодо посилення механізмів партнерства органів виконавчої влади, громадських організацій та бізнес-структур у межах туристичних DESTИНАЦІЙ, що використано у процесі реалізації «Стратегії розвитку туризму та курортів у Полтавській області на 2019–2029 роки» (Департамент культури та туризму Полтавської ОДА, довідка № 01-02/478 від 25.02.2020); запропоновано пропозиції щодо розвитку регіональних туристичних систем на засадах сталого розвитку, формування партнерських зв'язків об'єднаних територіальних громад, бізнес-структур та громадських організацій, що стимулюватиме економічний та соціальний розвиток регіонів і туристичних DESTИНАЦІЙ, розбудову туристичної інфраструктури, створення національного туристичного продукту у процесі реалізації II етапу виконання «Програми сталого розвитку туризму у Сумській області на 2018–2022 роки» та розробці проєкту щодо створення агротуристичного кластеру промислових конопель (відділ промоції та туризму Сумської ОДА, довідка № 0110/33 від 16.01.2020); обґрунтовано рекомендації щодо впровадження краудфандингу та технологій SoCoMo-маркетингу при реалізації туристичних проєктів (КП «Київський міський туристично-інформаційний центр», довідка від 13.12.2019); розроблено рекомендації щодо впровадження фандрайзингу та краудфандингу при реалізації туристичних проєктів та розвитку туристичного бізнесу на засадах інклюзивності (Холмківська сільська рада Закарпатської області, довідка № 120/02.23 від 25.02.2020). Результати дослідження застосовано при підготовці освітньо-професійної програми «Готельний і ресторанний менеджмент» першого рівня вищої освіти за

спеціальністю 073 «Менеджмент» ступеня вищої освіти «бакалавр», у навчально-методичному процесі Київського національного торговельно-економічного університету під час підготовки програм, робочих програм та викладання дисциплін «Програмний туроперейтинг», «Управління корпораціями в туризмі», «Управління корпораціями в готельному і ресторанному бізнесі» (освітній ступінь «магістр»), «Готельна справа» (освітній ступінь «бакалавр») (довідка № 282/22 від 31.01.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки та рекомендації одержані автором особисто і відтворюють його власні погляди. Матеріали кандидатської дисертації у дослідженні не використовувалися. З наукових праць, які видані у співавторстві, в дисертації використано ті ідеї та розробки, що є результатом особистої роботи здобувача. Внесок автора у колективні праці конкретизовано у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення дисертаційної роботи висвітлено та обговорено на 40 науково-практичних конференціях, круглих столах, форумах, конгресах, що відбулися упродовж 2001–2020 рр. в Україні та за її межами (Грузія, Молдова, Польща, Сербія, Словаччина, Румунія, Швейцарія, Чехія), а саме: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Економічний розвиток: теорія, методологія, управління» (м. Прага, Чехія, 27–29 листопада 2019 р.), «*Global Imperatives for Business and Law Development*» («Глобальні імперативи розвитку бізнесу і права») (м. Київ, 10–11 жовтня 2019 р.), «Туризм XXI століття: глобальні виклики та цивілізаційні цінності» (м. Пряшів, Словаччина, 10–11 квітня 2019 р.), «SMART-освіта: ресурси та перспективи» (м. Київ, 6–7 грудня 2018 р.), «Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика» (м. Київ, 23 листопада 2018 р.), «*Application of New Technologies in Management*» («Застосування нових технологій в управлінні») (м. Белград, Сербія, 19–21 квітня 2018 р.), «Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика» (м. Київ, 22–23 листопада 2017 р.), «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини: історія, стан та проблеми впровадження інтегрованої системи менеджменту» (присвячена десятиріччю створення об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО) (м. Рахів, 26–29 вересня 2017 р.), «*Tourism: Economics and Business*» («Туризм: економіка та бізнес») (м. Батумі, Грузія, 10–11 червня 2017 р.), «*European Union at crossroads: building resilience in times of change: EURINT 2017*» («Європейський Союз на роздоріжжі: розбудова стійкості в часи змін») (м. Ясси, Румунія, 19–20 травня 2017 р.), «Стратегічні імперативи розвитку туризму та економіки в умовах глобалізації» (м. Запоріжжя, 30–31 березня 2017 р.), «*Integration of business structures, strategies and technologies*» («Інтеграція бізнес-структур: стратегії та технології») (м. Тбілісі, Грузія, 24 лютого 2017 р.), «Глобалізаційні виклики розвитку національних економік» (присвячена 70-річчю Київського національного торговельно-економічного університету) (м. Київ, 19–20 жовтня

2016 р.), «Туристичний, готельний і ресторанний бізнес: Інновації та тренди» (Київ, 7 квітня 2016 р.), «Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика» (м. Хмельницький, Яремче, 8–10 жовтня 2015 р.), «Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика» (м. Хмельницький, 2–4 жовтня 2014 р.), «Турим: реалії та перспективи сталого розвитку» (м. Київ, 23–24 жовтня 2014 р.), «Інноваційний розвиток Республіки Молдова: національні завдання та світові тенденції» (м. Комрат, Молдова, 7–8 листопада 2013 р.), «Проблеми економіки та управління національним господарством» (в рамках Міжнародного наукового форуму «Нова економіка») (м. Одеса, Ялта, 30 вересня – 6 жовтня 2013 р.), «Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід» (м. Львів, 4–6 жовтня 2013 р.), «Географія і туризм: національний та міжнародний досвід» (м. Львів, 5–7 жовтня 2012 р.), «Інновації в освіті» (м. Київ, 16–17 жовтня 2012 р.), «Туризм та зближення культур» (м. Київ, 3 листопада 2011 р.), «Фінансові та соціально-політичні проекти модернізації суспільства в умовах відновлення економічного зростання» (м. Люблін, Польща, 14–18 червня 2011 р.), «Географія і туризм: міжнародні виклики українському туризму» (м. Львів, 23–25 вересня 2011 р.), «Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізаційних процесів» (м. Краків, Польща, 17–21 лютого 2010 р.), «Практика сучасного туризму: соціальна та економічна ефективність» (м. Київ, 14 жовтня 2008 р.), «*Rola turystyki w strategii i polityce rozwoju gospodarki regionalnej*» («Роль туризму у стратегії і політиці розвитку регіонального господарства») (м. Гданськ, Польща, 14–15 вересня 2006 р.), «Туризм на порозі III тисячоліття: історія, культура, екологія, освіта» (м. Ялта, 26–28 вересня 2002 р.), «Гори і люди (в контексті сталого розвитку)» (м. Рахів, 14–18 жовтня 2002 р.), «Туристський феномен: економічні, соціальні, екологічні і культурно-історичні передумови та наслідки» (м. Святогірськ, 14–16 травня 2002 р.), *міжнародних науково-практичних конгрессах: «Everything in the name of science!»* («Все в ім'я науки!») (м. Женева, Швейцарія, 30 січня 2015 р.), «*Economic Development of the EU and CIS Countries in Globalization*» («Економічний розвиток країн Євросоюзу та СНД в умовах глобалізації») (м. Женева, Швейцарія, 12–13 липня 2013 р.), *всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Туристичний бренд як фактор формування позитивного іміджу України на світовому ринку»* (м. Львів, 20 лютого 2020 р.), «Сучасні тенденції та інноваційні напрями розвитку туристичних дестинацій» (м. Харків, 29 березня 2019 р.), «Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: туризм, людиномірність, партнерство, кооперація» (м. Полтава, 14 грудня 2017 р.), «Туристичні тренди-2017: інновації, бренди, дестинації» (м. Харків, 19–21 жовтня 2017 р.), «Освіта, менеджмент і бізнес: світовий вимір» (м. Київ, 5–6 лютого 2010 р.), «Міжнародне науково-технічне співробітництво (м. Київ, 12–13 березня 2009 р.), «Бюджетно-податкова політика в Україні (проблеми та перспективи розвитку)» (м. Ірпінь, 20–22

грудня 2001 р.), а також на *конференціях* науково-педагогічного персоналу Київського національного торговельно-економічного університету.

Публікації. Основні положення дослідження опубліковані самостійно та у співавторстві у 90 наукових працях, у тому числі у двох одноосібних та 7 колективних монографіях, 30 статтях у наукових фахових виданнях, 6 статтях у наукових виданнях, які віднесені до міжнародних наукометричних баз даних *Scopus* та *Web of Science*, 2 статтях – у наукових періодичних виданнях інших держав, які включені до міжнародних наукометричних баз, 43 публікаціях в інших виданнях, таких як статті, матеріали і тези доповідей на конференціях тощо.

Структура та загальний обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 393 сторінки. Зміст дисертації проілюстровано 67 таблицями, 76 рисунками і 58 додатками. Список використаних джерел налічує 796 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено зв'язок роботи з науковими темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, представлено дані щодо апробації результатів дисертаційного дослідження та їх опублікування.

У **першому розділі «Онтологія національної туристичної системи»** здійснено компаративний аналіз теоретичних положень сутності туризму і туристичної системи, досліджено процес утворення НТС та обґрунтовано транзитивність як визначальну ознаку її розвитку.

Фундаментальні зміни, які нині супроводжують розвиток туризму, зумовили виникнення нових феноменів, що потребують переосмислення існуючих методів і аналітичних моделей управління. Свідченням цього є розвиток теорії туризмології, яка, маючи міждисциплінарний науковий базис, досліджується з позиції формування управлінських концепцій: сталого розвитку, ціннісно-орієнтованого управління, інтеграційного зростання, інноваційного розвитку, процесного управління. Наукове осмислення базових концепцій туризмології та положень неокласичної, інституціональної, еволюційної економічних теорій, системної парадигми і постіндустріального підходу до дослідження соціально-економічних систем, дозволили розвинути теоретичний базис туризму через доповнення новими ознаками, які розкривають його синтетичний характер, динамічність розвитку, трансформування у звичну форму суспільного буття, спроможність до інноваційного посткризового відновлення, взаємозалежність із глобальним середовищем (масштабність, мобільність, поліаспектність, креативність, соціально-мережева контентна відображеність, екзистенційність, диференційованість форм проявів).

Виявлені трансформації у розвитку туризму дозволили визначити стадії його еволюції: адаптаційну, знаннево-орієнтовану, інтеграційну та обґрунтувати нову: мобільну і цифрову, що розкриває його сприйнятливості до інновацій, технологічність, гнучкість бізнес-процесів, можливості різнобічного використання потенціалу дестинацій. На основі принципів еволюційності та системності досліджено проблематику структурної трансформації туризму у туристичну систему, яку визначено як процесну, що забезпечує процеси виробництва, розподілу, реалізації та споживання туристичного продукту. Принциповими відмінностями туристичної системи від інших соціально-економічних систем є поєднання в ній симбіозу соціуму, економіки, природних ресурсів та історико-культурних цінностей, а також її спроможність до стимулювання розвитку інших сфер діяльності, багатовекторність використання природного та соціально-культурного потенціалу, комплексне виконання різноаспектних суспільних функцій, специфічність реагування на суспільні виклики (стрімке зниження динаміки бізнес-процесів при ефективній організації змінюються прискореним зростанням та диференціацією видів діяльності).

За результатами компаративного аналізу теоретичних положень сутності туризму і туристичної системи змодельовано структуроутворювальний ланцюг «туризм → туристична система → національна туристична система». Визначено сутність НТС як просторово локалізованої сукупності соціально-економічної, функціонально-галузевої, інституційної та інформаційної підсистем національної економічної системи, які на основі цілеспрямованої взаємодії забезпечують процеси виробництва, реалізації, розподілу та споживання туристичного продукту. Виявлено атрибути НТС, до яких на макрорівні віднесено: цілісність та соціо-еколого-економічний характер функціонування, здатність позитивно впливати на зростання національної економічної системи, виконання багатоаспектних національноформуєчих функцій; на мезорівні – здатність до взаємодії стейкхолдерів, стимулювання регіонального розвитку, спроможність консолідувати економічні, соціальні, ресурсні, інфраструктурні підсистеми. Розкрито, що соціально-економічний феномен НТС визначають: динамічність і глобальна масштабність розвитку, багатовимірною значимість функціонування, високий ступінь автономності та універсальності складових елементів, поліфункціональний характер господарської діяльності її суб'єктів. За результатами когезії та когерентності парадигм економічних та туристичних систем запропоновано базові положення парадигми НТС як соціально-економічної системи. Доведено, що наукову основу парадигми НТС формують концепти: сталого розвитку, інтеграції, комунікативності, технологічності, креативності, інклюзивності, соціо-орієнтованості, мобільності та «туристифікації простору». Визначено, що основною метою формування парадигми НТС є забезпечення її поступального розвитку у глобальному і національному середовищі.

Розкрито визначальну ознаку НТС – транзитивність і її властивість як динамічної системи перебувати у стані постійного руху під впливом факторів мезо-, макро- та мікросередовища. Обґрунтовано, що явище транзитивності НТС, з одного боку, пояснює відсутність узгодженості простору прийняття рішень, структурну, регіональну, часову диспропорційність туристичних потоків, коливання ключових показників, незбалансованість бізнес-процесів суб'єктів ринку, недостатність інвестиційного забезпечення туристичної діяльності (регресивна динаміка), а з іншого, свідчить про наявність ресурсного, інфраструктурного, інтелектуального, інформаційного потенціалу для оновлення та інноваційного розвитку, що є основою забезпечення конкурентоспроможності на локальному і глобальному ринках туристичних послуг (прогресивна динаміка). Ідентифіковано та обґрунтовано фактори, ознаки, часові та структурні параметри транзитивності НТС (рис. 1), визначено наслідки та ризики детерміновані нею.

У другому розділі «**Методологічні основи управління національною туристичною системою**» висвітлено передумови формування концепції управління НТС, сформовано методологічні основи управління НТС та запропоновано методичні положення утворення організаційного механізму управління.

На основі синтезу загальнонаукових, економічних, мейнстрим підходів до дослідження соціально-економічних та туристичних систем сформовано теоретичний базис концепції управління НТС як соціально-економічного феномену (рис 2). Визначено, що завданнями концепції управління національною туристичною системою є: створення наукової основи управління НТС для ефективного розв'язання тактичних та стратегічних проблем її розвитку, консолідація новітніх наукових положень, які визначають базис інноваційної спрямованості управління НТС та дозволяють забезпечити гнучкість і збалансованість функціонування її підсистем, координація процесу узгодження економічних інтересів її стейкхолдерів, забезпечення практичної реалізації управлінських процедур НТС на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях, впровадження новітніх трендів: економічних, технологічних, соціальних.

Встановлено, що системні протиріччя, які виникають у процесі управління НТС, обумовлено різноспрямованими цілями стейкхолдерів. Для ідентифікації періодів виникнення протиріч і регенерації базових характеристик НТС та врахування активного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій доведено пріоритетність комунікативного підходу до формування концепції управління НТС. Обґрунтовано, що комунікативний підхід до управління НТС надає цільову орієнтованість застосуванню управлінських моделей макроекономічного рівня, досягненню результативності управління на основі партнерських суб'єкт-суб'єктних відносин як вищої форми комунікації.

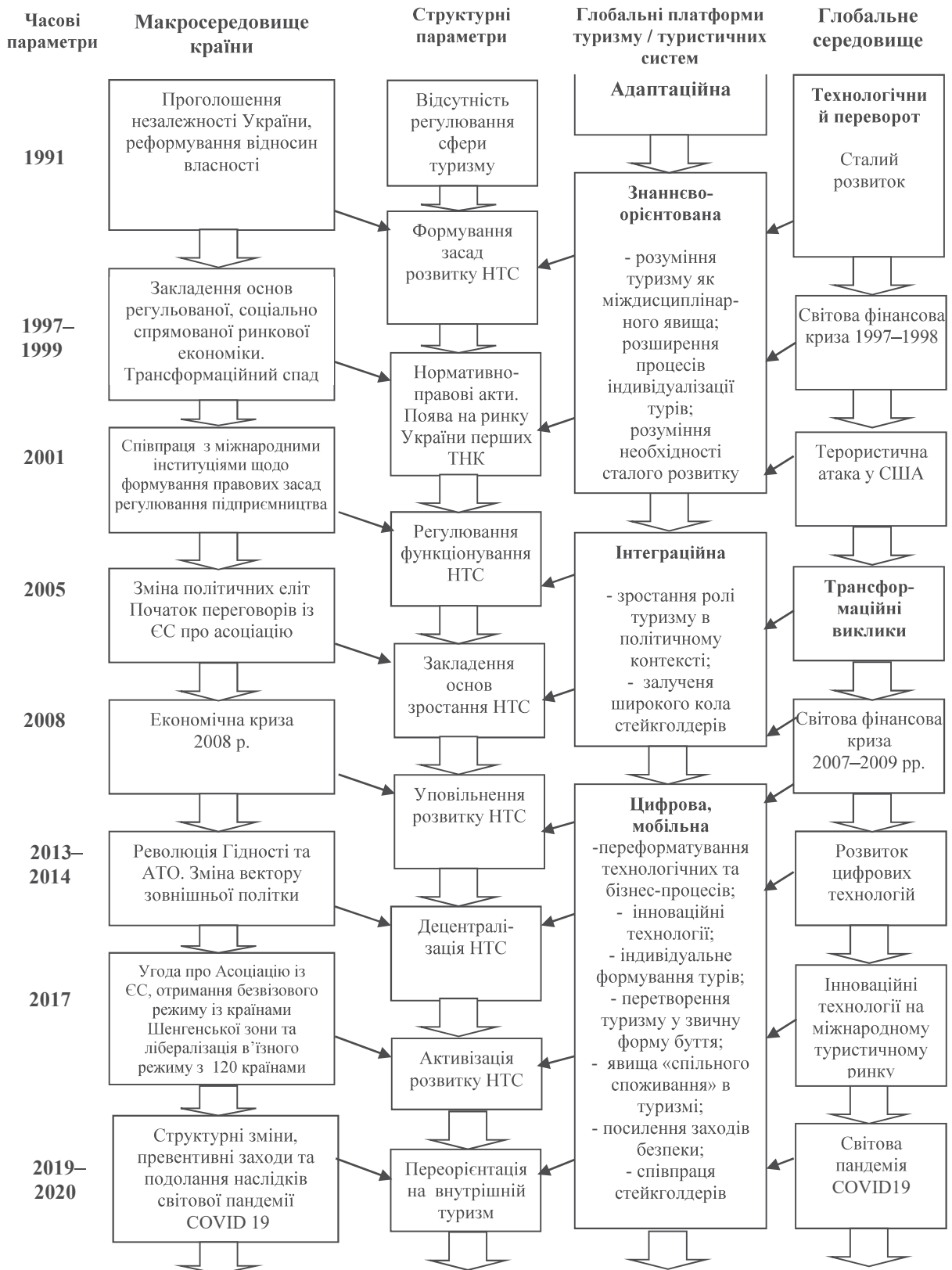

Рис 1. Часові та структурні параметри транзитивності національної туристичної системи

Джерело: складено автором

Визначаючи комунікативний підхід як ядро предметної сфери концепції управління НТС, встановлено, що його базові принципи позитивно впливають на взаємоузгодженість цілей суб'єктів НТС, що

відображається у закономірностях циклічного економічного розвитку, досягнення результатів, подолання криз, інноваційної спрямованості НТС.

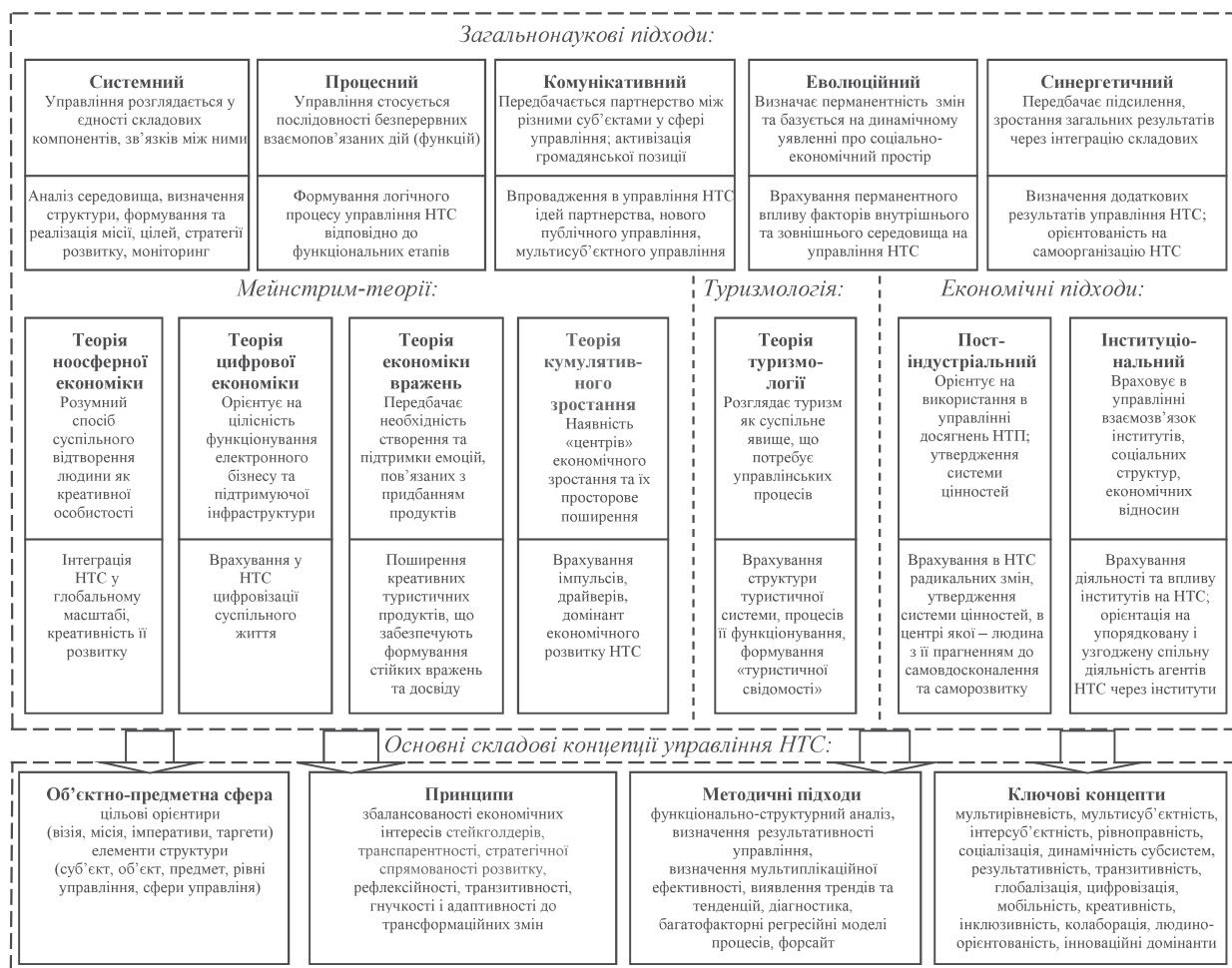

Рис. 2. Теоретичний базис концепції управління НТС

Джерело: складено автором

Доведено, що методологія управління НТС базується на діалектичній єдності економічного, соціального, системно-структурного, процесного, функціонального та синергетичного підходів до управління складними соціально-економічними системами. Це дозволило визначити праксеологічну основу методології управління НТС як сукупність цільових орієнтирів, об'єктно-предметної сфери, інформаційно-аналітичного забезпечення, інструментарію, результативності управління НТС (рис. 3).

Для досягнення цілей та завдань управління НТС принципи ранжовано за групами часової та об'єктної орієнтованості. Обґрунтовано, що до ключових імперативів управління НТС мають бути віднесені: економічна ефективність, державна підтримка пріоритетних видів туризму, гармонізація відносин у тріаді «людина – довкілля – економіка», соціально-економічна цінність, безпечність та якість туристичного продукту, збереження культурної і природної спадщини та національної самобутності, соціальна відповідальність стейкхолдерів, компетентність персоналу. Систематизацію імперативів здійснено у семантичному та системно-процесному контекстах. Це уможливило пояснення

об'єктивного взаємозв'язку закономірностей управління НТС. На засадах комунікативного підходу доповнено сфери управління НТС, до яких, окрім регулювання підприємництва, управління суб'єктами НТС державної і комунальної форми власності, долучено регулювання публічно-приватно-громадського партнерства та міжнародної діяльності.

Рис. 3. Концептуальний формат методології управління НТС

Джерело: складено автором

У рамках авторської методології визначено, що управління НТС – це процес цілеспрямованого впливу суб'єкта на об'єкт, що представлений підсистемами НТС та відносинами між ними з приводу виробництва, розподілу, обміну, реалізації і споживання туристичного продукту для задоволення консолідованих потреб стейкхолдерів. Суб'єктом управління

НТС є органи державної влади та інші інституції, діяльність яких забезпечує управлінський вплив на НТС. Стратегічна мета управління НТС – сприяння соціально-економічному розвитку країни шляхом ефективного використання природно-ресурсного, культурно-історичного, інформаційного, інфраструктурного, інтелектуального потенціалу, продукування туристичного продукту високої споживчої цінності, підвищення конкурентоспроможності НТС у глобальному середовищі.

Гетерогенність НТС, яка зумовлена неоднорідністю та множинністю факторів зовнішнього середовища, ресурсів, мережевістю бізнес- та інформаційно-комунікаційних процесів, зумовлює спрямованість управління на підвищення гнучкості та адаптивності в динамічному середовищі за інноваційним вектором розвитку. Визначено, що детермінація результативності управління НТС забезпечується організаційним механізмом, який, як цілісна сукупність заходів управлінського характеру, спрямовано на стимулювання її розвитку та визначення стратегічних пріоритетів зміни структуроутворюючих економічних взаємозв'язків у кризових і непередбачуваних умовах. Розкрито методичні положення утворення організаційного механізму управління НТС, які включають такі фази: проектування, реалізацію, рефлексію. Запропонований організаційний механізм управління НТС передбачає напрями реалізації: структурний, функціональний, процесний, інституційний, стратегічний. Компонентність складових та послідовність напрямів реалізації організаційного механізму управління НТС забезпечує синхронізацію, логічний взаємозв'язок управлінських процедур та адаптацію системи до трансформаційних впливів. Доведено, що методичні положення утворення організаційного механізму НТС, по-перше, є основою формування стратегічних засад її функціонування та розвитку, по-друге, передбачають поетапну трансформацію управління з урахуванням зростання вагомості соціальних та інформаційно-комунікаційних компонентів, новітніх підходів до партнерства стейкхолдерів та надання послуг, по-третє, дозволяють ефективно використовувати туристичний потенціал дестинацій, стимулювати приватні структури до диверсифікації бізнес-процесів, впроваджувати інновації та здійснювати заходи превентивного реагування на проблемні і форс-мажорні ситуації.

У розділі третьому «**Макроекономічні імперативи розвитку туристичної системи України**» проведено моніторинг НТС, аналіз її функціонально-галузевої структури та визначено вплив інституційного середовища на управління НТС.

Для генерації заходів щодо активізації позитивного впливу макроекономічних імперативів розвитку НТС визначено обсяг її внеску у ВВП України (табл. 1). Розраховано, що частка прямого внеску НТС у ВВП України становить 1,3–2,0%, середньорічний темп приросту – 9,7%, а сукупного – 4,8–7,6%, із середньорічним темпом приросту 9,4%.

Таблиця 1

Динаміка основних показників розвитку НТС за 2012–2018 рр.

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг прямих внесків НТС у ВВП, млрд грн	28,6	29,9	22,6	28,3	34,2	39,2	46,0
<i>темп приросту, %</i>	×	4,5	-24,4	25,2	20,8	14,6	17,3
Частка прямих внесків НТС у ВВП, %	2,0	2,1	1,5	1,5	1,4	1,3	1,3
Обсяг непрямих та індукованих внесків НТС у ВВП, млрд грн	77,0	81,3	64,8	78,6	94,8	107,7	123,8
<i>темп приросту, %</i>	×	5,6	-20,3	21,3	20,6	13,6	14,9
Обсяг загальних внесків НТС у ВВП, млрд грн	105,6	111,3	87,4	106,9	129,0	147,2	169,7
<i>темп приросту, %</i>	×	5,4	-21,5	22,3	20,7	14,1	15,3
Частка загальних внесків НТС у ВВП, %	7,5	7,5	5,5	5,4	5,4	4,9	4,8
Державні витрати на НТС, млрд грн	11,5	12,0	13,1	16,7	20,5	21,9	23,8
<i>темп приросту, %</i>	×	4,3	9,2	27,5	22,8	6,8	8,7
Обсяг капітальних інвестицій в НТС, млрд. грн	6,5	5,7	5,0	5,5	6,8	7,9	9,1
<i>темп приросту, %</i>	×	-12,3	-12,3	10,0	23,6	16,2	15,2
Мультиплікаційна ефективність НТС	3,7	3,7	3,9	3,8	3,8	3,7	3,7
Позиція України у глобальному рейтингу туристичної конкурентоспроможності, місце / кількість країн в рейтингу ¹	–	76/140	–	не було оцінено	–	88/136	78 ² /140
Обсяг міжнародних прибуттів, млн осіб	23,0	24,7	12,7	12,4	13,3	14,4	14,2
<i>темп приросту, %</i>	×	7,4	-48,6	-2,4	7,3	8,3	-1,4
Обсяг надходжень від міжнародних туристичних прибуттів, млрд дол. США	4,8	5,1	1,1	1,1	1,3	1,5	1,6
<i>темп приросту, %</i>	×	6,3	-78,4	0	18,2	15,4	6,6
Обсяг надходжень на одне міжнародне туристичне прибуття, дол. США	208,7	206,5	86,7	88,7	97,8	104,1	112,7
<i>темп приросту, %</i>	×	-1,1	-61,9	12,7	-6,8	10,6	15,4
Чисельність громадян України, що виїжджали за кордон, млн осіб	21,4	23,7	22,4	23,1	24,7	26,4	27,9
<i>темп приросту, %</i>	×	10,7	-5,5	3,1	6,9	6,9	5,6
Співвідношення чисельності міжнародних прибуттів та громадян України, що виїжджали за кордон	1 : 0,9	1 : 0,9	1 : 1,8	1 : 1,9	1 : 1,9	1 : 1,8	1 : 1,9

Джерело: складено автором

Виявлено функціональні, структурні і часові асиметрії її розвитку. В рамках функціональних асиметрій розвитку НТС виокремлено: розподільні (територіальний розподіл виробництва та споживання туристичного продукту), диференціюючі (диференціація продуцентів та споживачів туристичного продукту та туристичних потоків), інтегративно-дезінтегративні (інтеграція локальних туристичних систем і порушення у функціонуванні НТС), стимулюючо-дестимулюючі (стимулювання споживання туристичного продукту, туристичних потоків та їх обмеження). Структурні асиметрії розвитку НТС спричинено: *по-перше*, співвідношенням масштабів туристичних потоків, зокрема з 2014 р. обсяг

¹ Рейтинг публікується раз у 2 роки

² Рейтингові дані Всесвітнього економічного форуму за 2019 рік

міжнародних прибуттів у 1,9 раза менше обсягів виїзних туристичних потоків, у 2005–2013 рр. обсяги в'їзних потоків на 20% переважали виїзні; *по-друге*, низькими обсягами доходів від міжнародних прибуттів, що спричинено незначними надходженнями на одне міжнародне туристичне прибуття (86–209 дол. США). При цьому слід зважати, що у країнах світу цей показник у середньому становить 1000 дол. США; *по-третє*, диспропорціями у меті прибуття іноземних громадян до України (90,0% – приватна мета, 10,0% сукупно припадає на прибуття за такими цілями, як туризм, навчання, культурний, спортивний обмін, ділова поїздка); *по-четверте*, територіальною каталізацією в'їзного потоку: громадяни 10 країн формують 88,8–93,3% його обсягу; *по-п'яте*, високим рівнем концентрації пропозиції на ринку туристичних послуг країни, а саме ситуацією, що 1,0% туроператорів обслуговує 86,8% загального обсягу туристів; *по-шосте*, зростанням обсягів самостійної організації турів, що спричиняє зменшення частки осіб, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності (лише 7,1% осіб, що виїжджали/в'їжджали з/в України/у, користувалися послугами суб'єктів туристичної діяльності) та невеликою часткою іноземних осіб, що отримували послуги у колективних закладах розміщування (5,3–5,6% від загального потоку). Часові асиметрії розвитку НТС засвідчуються значною волатильністю динаміки обсягів туристичних потоків, пасажиропотоків, державних витрат та капіталовкладень у НТС, обсягів внеску НТС у ВВП, що свідчить про відчутне реагування НТС на зовнішні впливи.

Однією з головних умов динамічного розвитку НТС, що зумовлює створення та генерування доданої вартості національного туристичного продукту, забезпечує досягнення кінцевих цілей управління НТС, конкурентного статусу дестинацій, формування доходів економічно активного населення, є функціонально-галузева структура НТС. У її складі виділено сфери: основну, яка поділяється на базову і диверсифіковану, а також супутню та забезпечуючу. Визначено позитивний вплив міжнародних готельних, туристичних та ресторанних мереж на зростання рівня якості надання послуг та стимулювання конкуренції. Обґрунтовано, що функціонально-галузева структура НТС консолідує інтеграційні взаємодії суб'єктів різних видів економічної діяльності, адаптуючись до трансформаційних чинників, характеризується зміною та оновленням властивостей, ознак та функцій, що свідчить про розвиток НТС.

Обґрунтовано, що у зв'язку із відмінностями у мотивації економічних інтересів стейкхолдерів НТС, необхідною умовою успішної координації управлінського процесу є узгодження та транслявання реалізації цілей учасників в інституційному середовищі для досягнення мети управління НТС. За результатами оцінювання впливу інституційного середовища визначено важелі, які стримують розвиток НТС, це – змінність пріоритетів туристичної політики та структури управління, бюрократизація публічного управління, неефективність регуляторної політики, недосконалість

нормативно-правового забезпечення, тінізація економіки, асиметричність інформації щодо стану розвитку субсистем НТС. Доповнено функції інституційного середовища, які позитивно впливають на управління НТС: «координація діяльності стейкхолдерів», «стимулювання стійкого споживання туристичного продукту», «формування лояльності туристів до дестинації», «масштабування коаліцій партнерських відносин стейкхолдерів та місцевих громад», «забезпечення інституційної компліментарності». Запропоновано організаційний механізм узгодження і консолідації інтересів та напрями взаємодії публічних, приватних, громадських стейкхолдерів через механізми співробітництва об'єднаних територіальних громад у туристичних проєктах і організацій з розвитку, управління та маркетингу дестинацій. Обґрунтовано, що функціональний характер та багатофакторність інституційного середовища зумовлює якісну властивість управління НТС. При цьому структура управління розглядається не в контексті функціональності, пов'язаної зі статичністю, а як організація субсистем НТС, характеристиками якої є гнучкість, модульність, мобільність, динамізм. У такому форматі архітектура управління має як операційні, так і аналітичні компоненти мультисуб'єктного управління.

У четвертому розділі «Прикладні засади управління національною туристичною системою» досліджено мультисуб'єктне управління у контексті інституалізації національної туристичної системи, розроблено методичний підхід до оцінювання результативності управління національною туристичною системою у глобальному середовищі, проведено моделювання впливу національної туристичної системи на національну економіку.

Інституційне середовище НТС зумовлює можливості використання ресурсного потенціалу, формує умови для досягнення балансу між стратегічними цілями управління та розвитком її субсистем на основі мультисуб'єктного управління, функціональною характеристикою якого є забезпечення міжсуб'єктної комунікації суб'єктів публічного, приватного та громадського секторів, споживачів туристичних послуг. Мультисуб'єктне управління – це багаторівневий процес планування та організації комплементарної взаємодії територіально локалізованих інноваційних підсистем та секторів (публічний, приватний, громадський, споживчий) НТС, забезпечення стимулювання їх діяльності крізь призму транспарентності, когерентності, консолідації, ціннісної орієнтації бізнес-процесів. Суб'єктом мультисуб'єктного управління НТС є сукупність стейкхолдерів публічного, приватного, громадського секторів та споживачів, об'єктом – процеси функціонування та розвитку НТС, а також відносини між її субсистемами. Визначено, що атрибутами результативності мультисуб'єктного управління НТС є високий рівень взаємодії суб'єктів публічного, приватного, громадського секторів та споживчого середовища, ефективність міжсуб'єктних комунікацій,

превентивна реакція суб'єктів на внутрішні коливання у структурі НТС, зниження трансакційних витрат, «відкритість» до впровадження інновацій. Обґрунтовано, що мультисуб'єктне управління НТС завдяки стимулюванню економічної поведінки, врахуванню інтересів суб'єктів НТС, дозволяє отримати синергетичний ефект їх взаємодії:

$$E_s = A - (A_{Pb} + A_{Pr} + A_{Com} + A_C), \quad (1)$$

де E_s – синергетичний ефект мультисуб'єктного управління НТС; A – ефект консолідованої діяльності суб'єктів НТС; A_{Pb} , A_{Pr} , A_{Com} , A_C – ефекти автономної діяльності: A_{Pb} – суб'єктів публічного сектору, A_{Pr} – суб'єктів приватного сектору, A_{Com} – суб'єктів громадського сектору, A_C – суб'єктів споживчого середовища.

Апробація зазначеної моделі визначення синергетичного ефекту взаємодії суб'єктів мультисуб'єктного управління НТС всеукраїнськими громадськими організаціями (Всеукраїнська громадська організація – Туристична асоціація України, Національна туристична організація України) дозволила: *по-перше*, довести спроможність отримання додаткових стратегічних можливостей співпраці зацікавлених осіб НТС; *по-друге*, сприяти стимулюванню розвитку саморегульованих організацій як стейкхолдерів мультисуб'єктного управління НТС. Запропоновано створення консультативно-дорадчого органу при центральному органі виконавчої влади з питань туризму та курортів, основними завданнями якого є: сприяння реалізації глобальних функцій інституційного середовища та розвитку територіально локалізованих підсистем туристичних систем, посилення активізації діяльності саморегульованих громадських організацій туристичного спрямування, стимулювання відновлення та зростання НТС, що наразі актуалізовано, зокрема, через глобальні форс-мажорні обставини.

Розроблено методичний підхід до оцінки результативності управління НТС за сукупністю економічних, соціально-культурних, екологічних, технологічних та інституційних показників, які згруповано у тактичних (основні, допоміжні) і стратегічних вимірах. За результатами апробації розраховано мультиплікаційну ефективність НТС (*див. табл. 1*), яка виникає внаслідок зростання доходу суміжних галузей і відображає співвідношення між сумарним обсягом прямого, непрямого та індукованого внеску, з одного боку, і обсягом прямого внеску НТС у ВВП – з іншого. За досліджений лаг мультиплікаційна ефективність НТС становить 3,7–3,9, що свідчить про її економічну спроможність створювати позитивні імпульси для зростання національної економіки.

Для визначення причинно-наслідкових зв'язків між НТС і ВВП здійснено економетричне моделювання впливу НТС на національну економіку та формування доходів НТС від міжнародного туризму. Емпірична складова моделей базується на статистичних та рейтингових даних вітчизняних та міжнародних організацій. Модель впливу НТС на національну економіку довела залежність показника обсягу внеску НТС у ВВП України від обсягів внутрішнього туристичного споживання, доходів від міжнародних

пасажироперевезень, інвестицій у НТС, витрат іноземних туристів в країні, обсягів реалізованих послуг у закладах з тимчасового розміщування та організації харчування. Модель формування доходів НТС від міжнародного туризму розкрила їх залежність від кількості міжнародних прибуттів, державних витрат на НТС та позиції України у глобальних рейтингах, які для коректної побудови моделі перетворені у відносні величини (табл. 2).

Таблиця 2

Багатофакторні моделі впливу НТС на економічне зростання України

Назви моделей	Залежна змінна Y	Незалежні змінні x_n	Результати розрахунків
Багатофакторні моделі, що зумовлюють лінійний зв'язок між факторними (x_n) та результуючою змінною (Y): $Y = a_0 + a_1X_1 + \dots + a_nX_n$			
Модель впливу НТС на національну економіку	Обсяг внеску НТС у ВВП України	x_1 – обсяг внутрішнього туристичного споживання, млрд грн; x_2 – обсяг доходів від міжнародних пасажироперевезень (витрати іноземних відвідувачів у національній економіці), млрд грн; x_3 – обсяг інвестицій в НТС, млрд грн; x_4 – обсяг витрат міжнародних туристів в країні, млрд грн; x_5 – обсяг реалізованих послуг у закладах тимчасового розміщування й організації харчування, млрд грн	$\hat{Y}(t) = 1,453 + 0,932x_1 - 0,568x_2 + 1,436x_3 + 0,272x_4 + 0,495x_5$
Модель формування доходів НТС від міжнародного туризму	Обсяг доходів НТС від міжнародного туризму	x_1 – кількість міжнародних прибуттів, млн осіб; x_2 – позиція України у глобальному рейтингу конкурентоспроможності; x_3 – позиція України у глобальному рейтингу політичної стабільності та відсутність насильства; x_4 – позиція України у глобальному рейтингу ефективності уряду <i>Додатково:</i> x_5 – обсяг державних витрат на НТС, млрд грн; x_6 – позиція України у глобальному рейтингу людського розвитку; x_7 – позиція України у глобальному рейтингу екологічної стійкості	$\hat{Y}(t) = 0,095 + 2,596 X_1 + 0,657X_2 + 0,704X_3 + 0,931X_4$ $\hat{Y}(t) = 0,161 + 2,231x_1 + 1,135x_2 + 0,843x_3 + 0,795x_4 + 0,882x_5 + 0,484x_6 + 1,043x_7$

Джерело: складено автором

За представленими рівняннями оцінено можливості і результати зміни вхідних параметрів та їх вплив на національну економіку, репрезентоване показниками обсягів внеску НТС у ВВП України та доходів НТС від міжнародного туризму. Результати моделювання впливу НТС на національну економіку є основою розроблення варіативності прогнозів ключових показників управління НТС.

У розділі п'ятому «Стратегічні пріоритети управління національною туристичною системою» запропоновано прогнозування розвитку національної туристичної системи на основі форсайту, розроблено дорожню карту розвитку національної туристичної системи, обґрунтовано запровадження інклюзивних бізнес-моделей та визначено інноваційні домінанти в управлінні національною туристичною системою.

Методологічним базисом прогнозування розвитку НТС є форсайт, заснований на поєднанні внутрішньосистемних і міжсистемних зіставлень прогнозних трендів соціально-економічних систем. Форсайт НТС забезпечує сканування зовнішнього середовища щодо пошуку та аналізу релевантної інформації про стан субсистем, визначення базових сегментів та трендів для прогнозування, ефективні комунікації стейкхолдерів, інформаційно-аналітичну компонентність прогнозування, континуальне сценування варіативності стратегічних орієнтирів траєкторії соціально-економічного розвитку, побудову дорожньої карти як стратегічного документа розвитку системи за часовими горизонтами (рис. 4).

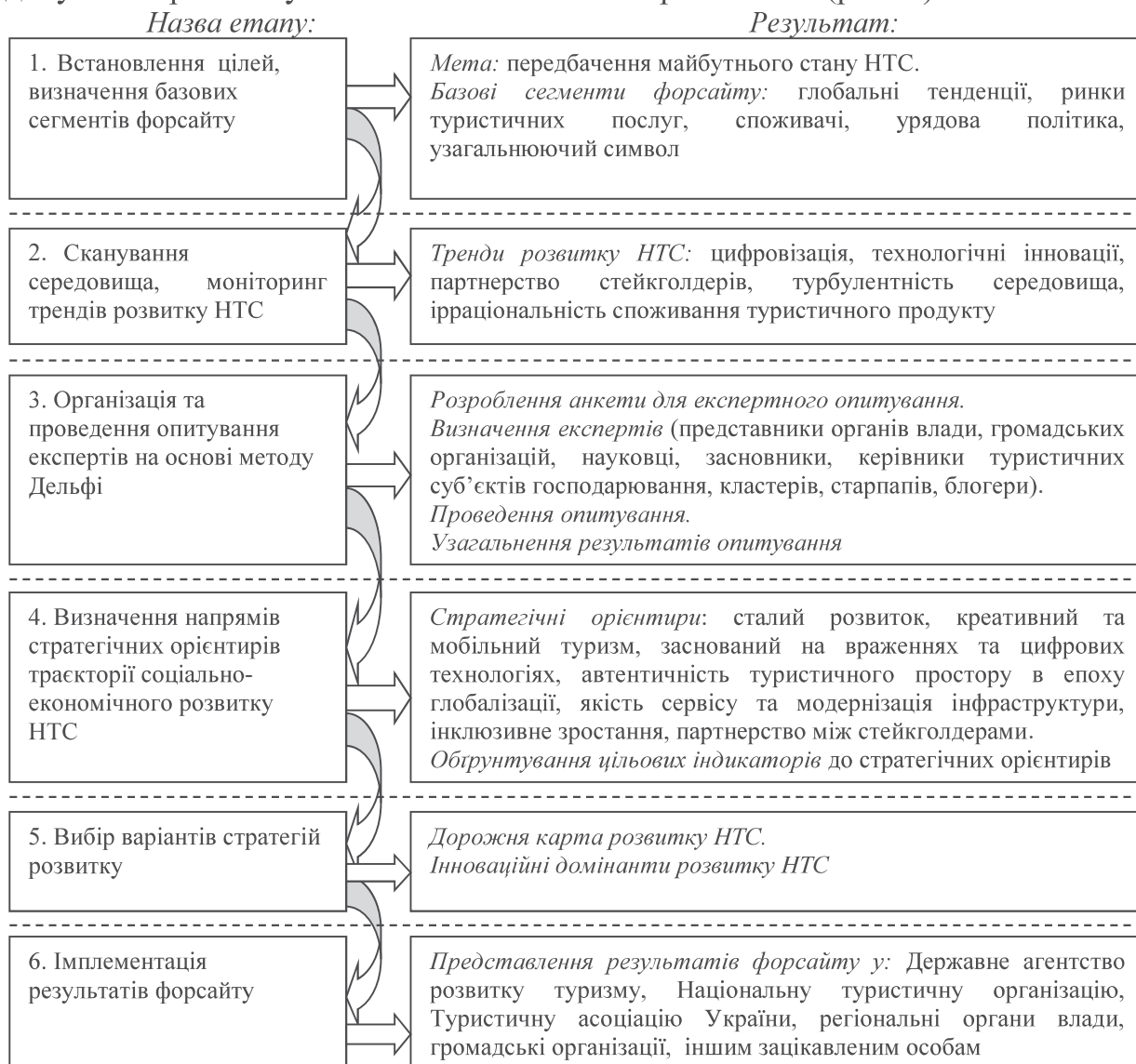

Рис. 4. Структурно-логічна послідовність форсайту НТС

Джерело: складено автором

За результатами форсайту спрогнозовано, що драйверами розвитку НТС в одно-трирічній перспективі є антикризові заходи щодо виходу із глобальної рецесії та активізація розвитку внутрішнього туризму, п'яти-восьмирічній – когерентність діяльності стейкхолдерів НТС, автентичність, індивідуальність та екологічність туристичних продуктів, десяти-двадцятирічній – технологічні інновації у процесах створення,

реалізації та споживання туристичного продукту. Результати форсайту НТС на десятирічний лаг представлено на рис. 5.

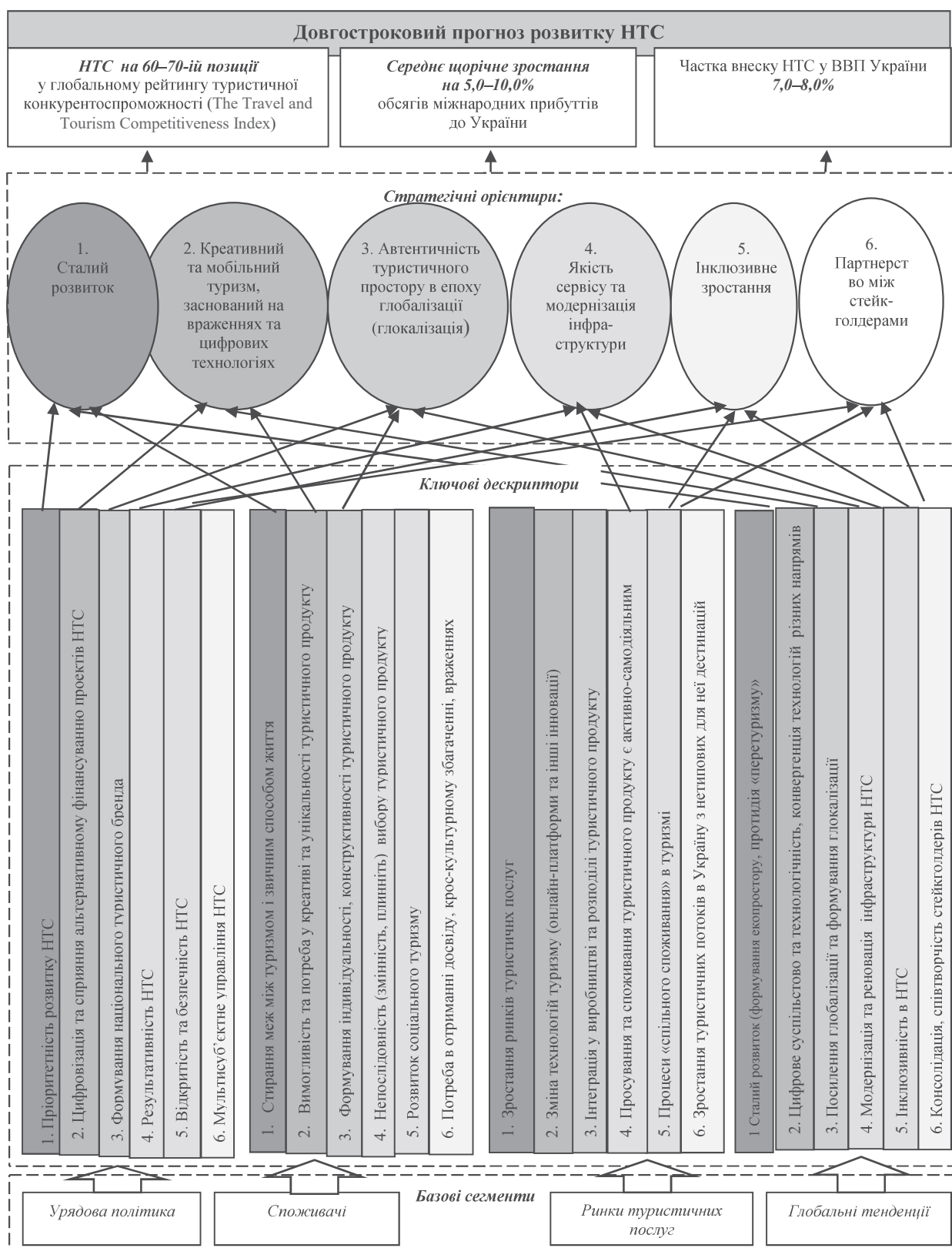

Рис. 5. Форсайт НТС на період до 2030 р.

Джерело: складено автором

Запропоновано форсайт-платформу управління, яка в умовах цифровізації мережових комунікацій забезпечує консолідацію

управлінських рішень щодо розвитку НТС на внутрішньому та міжнародному ринках, диференціацію інструментарію та засобів інституційного середовища для інтеграції форсайту в систему прийняття довгострокових рішень розвитку НТС.

Розроблено дорожню карту розвитку НТС як засобу довгострокового планування стратегічних орієнтирів та їх реалізації за часовими горизонтами (1–3 роки, 5–8 років, 10 років). В основу її формування покладено принципи: цілевстановлення, ієрархічності, часової тривалості, розвитку мережевої взаємодії та функції: моніторингу, прогнозування, планування, інноваційності рішень, організації довгострокового співробітництва стейкхолдерів, вибору перспективних проєктів і зниження інвестиційних ризиків щодо впровадження нових технологій у функціонально-галузевих підсистемах НТС (табл. 3).

Таблиця 3

Фрагмент «Дорожньої карти розвитку національної туристичної системи на період до 2030 року»

Період	Мета / завдання	Рівень пріоритетності³ (вказано варіанти)⁴	Індикатори (вказано варіанти)	Ризики (вказано варіанти)
Стратегічний пріоритет 1				
Горизонт 1 – 1–3 роки	<i>Завдання 1 Завдання N</i>	<i>B – важливо</i>	<i>Нормативно-правові акти</i>	<i>Інституційна неспроможність</i>
Горизонт 2 – 5–8 років	<i>Завдання 1 Завдання N</i>	<i>H – невідкладно</i>	<i>Методичні рекомендації</i>	<i>Корупційні ризики</i>
Горизонт 3 – понад 10 років	<i>Завдання 1 Завдання N</i>	<i>K – критично важливо</i>	<i>Запуск пілотного проєкту ...</i>	<i>Не-гарантованість повернення інвестицій</i>
Стратегічний пріоритет ... N				
Горизонт 1 N	<i>Завдання 1 Завдання N</i>		<i>Програма розвитку ...</i>	<i>Технічні проблеми</i>

Джерело: складено автором

Ідеологема стратегічного розвитку потребує імплементації інклюзивних бізнес-моделей НТС. Запропоновано бізнес-моделі – солідарної зайнятості та інклюзивного підприємництва, соціального туризму, «зеленого» туризму, інклюзивних комунікаційних технологій. З метою реалізації інклюзивних бізнес-моделей НТС розроблено напрями забезпечення їх розвитку: нормативно-правове регламентування, інституційний потенціал, бізнес-процеси, розвиток людського капіталу та технологій в контексті інклюзивності. Доведено, що запровадження інклюзивних бізнес-моделей НТС через ведення соціально відповідального бізнесу, дотримання екологічних та соціальних стандартів забезпечить результативність її функціонування щодо принципів сталого розвитку, масштабування внутрішнього туризму, зайнятості та соціалізації бізнес-процесів суб'єктами НТС.

³ B – важливо, H – невідкладно, K – критично важливо.

⁴ Вказано можливі приклади рівнів пріоритетності, змісту індикаторів та ризиків.

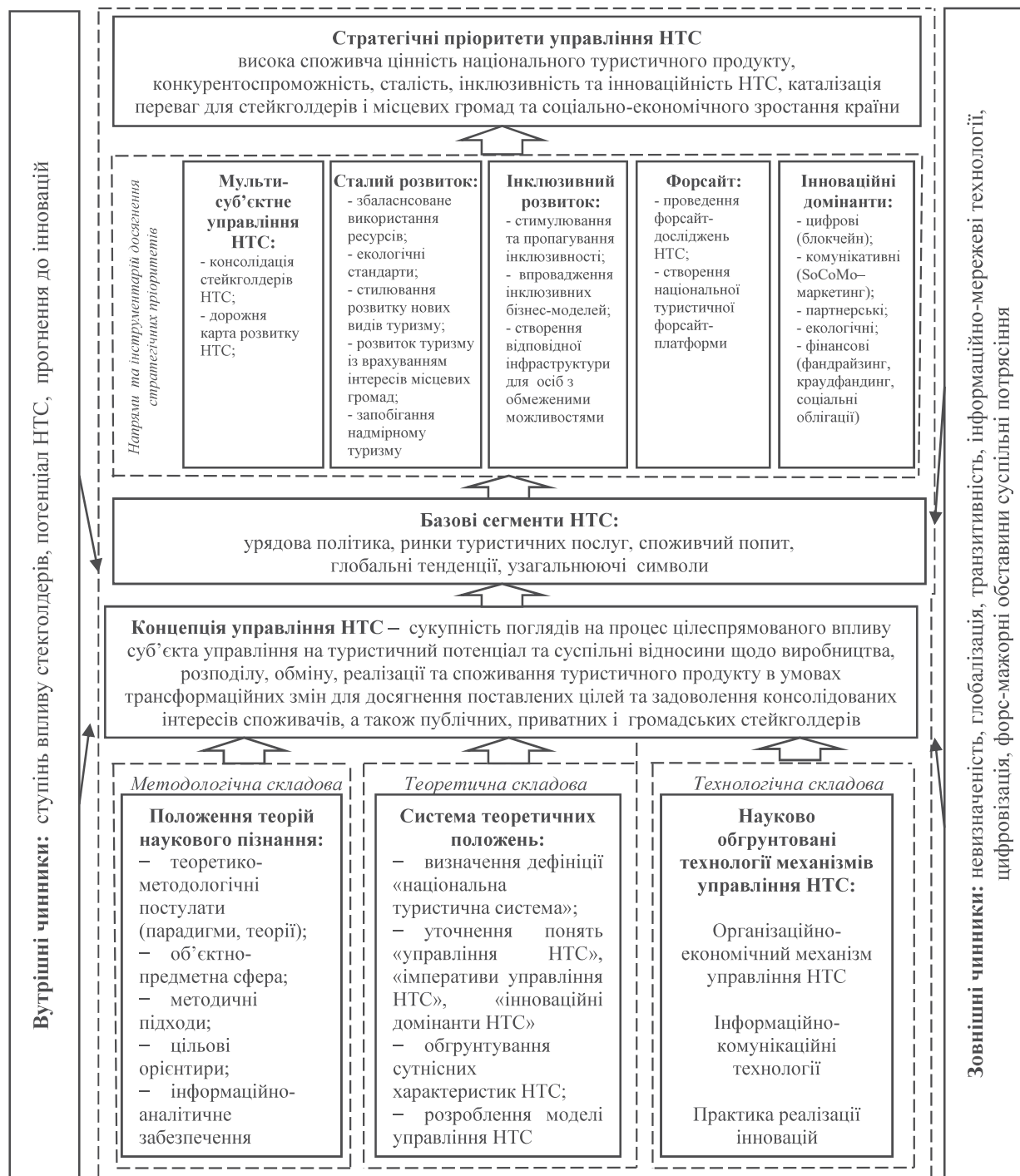

Рис. 6. Методологічні основи стратегізації управління НТС

Джерело: складено автором

Визначено інноваційні домінанти управління НТС як драйвери розвитку та реалізації економічних інтересів стейкхолдерів. Імплементация домінант зосереджена за напрямками: цифровому, що стимулюватиме стартапи та залучення малого і середнього підприємництва до НТС, комунікативному, який сприятиме просуванню туристичної пропозиції безпосередньо споживачами, партнерському, що забезпечуватиме впровадження унікального автентичного і креативного туризму як інструменту підвищення самооцінки, національної гордості та ментальної ідентифікації, екологічному, що сприятиме реалізації інклюзивності та

сталого розвитку НТС, фінансовому, що стимулюватиме залучення альтернативних джерел фінансування. Доведено, що впровадження інноваційних доміант в умовах економічної турбулентності національного та світового туризму забезпечать досягнення стратегічних пріоритетів управління НТС (рис. 6). Реалізація стратегічних пріоритетів управління НТС забезпечує її розвиток на основі принципів безперервності, антиципації, суб'єктності в умовах трансформації інформаційного суспільства в «Суспільство 5.0».

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розв'язано актуальну наукову проблему – розроблення теоретичних, методологічних та прикладних засад формування концепції управління НТС в умовах глобальних трансформацій. Результати проведеного дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Еволюція туризму детермінується впливом визначальних ендегенних та екзогенних чинників суспільних перетворень, глобалізації, спричиняючи трансформацію економічної моделі його розвитку. Основними стадіями трансформації є адаптаційна, знаннєвоорієнтована, інтеграційна, цифрова і мобільна, що зумовили зворотньо-поступальні тенденції, механізми відтворення, генерування якісних властивостей туризму. Така геоекономічна аргументація потребує дослідження туризму як складної динамічної системи, здатної до самоорганізації, та сприяє формуванню підґрунття для узгодження інтересів суб'єктів ринку туристичних послуг, обґрунтуванню цілісності процесу відтворення туристичного продукту і виникнення соціально-економічного ефекту туристичної діяльності.

2. Об'єктно-предметна сутність туристичної системи як соціально-економічного феномену формується навколо семантичного ядра «туризм». Консолідація економічних, соціальних, ресурсних, інфраструктурних його складових зумовлює міжгалузеву взаємодію інституційних структур, суб'єктів господарювання з виробництва, реалізації та організації споживання комплексного туристичного продукту. Сукупність туристичних систем різного рівня визначає траєкторію формування національного та глобального ринку туристичних послуг і його експортоорієнтовану спеціалізацію. Формулювання на цій основі наукової позиції утворення НТС як драйвера економічного розвитку національної економіки дозволило визначити її сутність, базові дескриптори та ключові соціально-економічні характеристики.

3. Розширене відтворення НТС детермінує її визначальну ознаку – транзитивність, яка є характерною для динамічних соціо-економіко-екологічних систем, що перебувають під впливом екзогенних та ендегенних чинників. Транзитивність НТС свідчить про наявність ресурсного, інфраструктурного, інтелектуального, інформаційного потенціалу для просторово-економічної трансформації з урахуванням часових та структурних параметрів і створює інформаційне середовище формування концепції управління НТС, моніторингу та прогнозування її розвитку.

4. Концепція управління НТС базується на теорії туризмології, мейнстрим-теоріях, а також на загальнонаукових та економічних підходах до досліджень складних систем. Предметною сферою концепції управління НТС є комунікативний підхід, теоретико-методологічна модель якого спрямовує цей процес на досягнення взаєморозуміння, партнерства, соціального дискурсу, формування ефективних мереж каналів ресурсної комунікації. Концепція управління НТС відображає характерну для цієї системи синергію процесів мультирівневості, мультисуб'єктності, інтрасуб'єктності, соціалізації, динамічності субсистем. Виявлені атрибути комунікативного підходу створюють методологічну основу формування управлінської моделі НТС.

5. Методологія управління НТС ґрунтується на методичному, логічному, концептуальному базисах та мультисуб'єктних характеристиках НТС. Врахування в методології управління НТС принципів збалансованості економічних інтересів стейкхолдерів, транспарентності, стратегічної спрямованості розвитку, а також явищ рефлексійності, транзитивності, гнучкості і адаптивності до трансформаційних змін дозволить в умовах глобальних викликів забезпечити якісні управлінські процеси.

6. НТС характеризується структурною та часовою асиметрією у в'їзних, виїзних та внутрішніх туристичних потоків, волатильністю динаміки ключових показників міжнародних туристичних прибуттів і внутрішнього туризму, що спричиняє дисбаланс показників конкурентоспроможності НТС у глобальному просторі. Підвищення впливу НТС на економічний розвиток країни є реальним за умови формування науково обґрунтованої системи управління, яка визначає ключові стимулюючі та дестимулюючі чинники, що впливають на обсяги прямих, непрямих та індукованих внесків НТС у ВВП країни.

7. Стимулювання підприємницького середовища, згладжування просторової диференціації потенціалу, досягнення збалансованості інституційного середовища, послаблення негативних наслідків впливу кризових та непередбачуваних для НТС особливих умов (пандемія, військові конфлікти, природні катаклізми) забезпечується ефективним функціонуванням організаційного механізму управління НТС. Запропоновано сукупність організаційних заходів управління НТС через формування моделей публічно-приватно-громадського партнерства, інклюзивного розвитку, інтеграції та консолідації взаємодії стейкхолдерів на мезо-, макро- і глобальних рівнях, що сприятиме підвищенню адаптованості НТС до трансформаційних викликів та її конкурентоспроможності.

8. Бізнес-процеси у функціонально-галузевих підсистемах НТС формують ланцюг вартості національного туристичного продукту, який набув глобального характеру. Його системоутворюючими факторами є впровадження інноваційних технологій функціональної спрямованості, візова лібералізація, високий рівень концентрації пропозиції інноваційних видів

туризму для в'їзних та внутрішніх туристичних потоків, скорочення транспортних і комунікаційних витрат, гнучкість управлінського процесу та бізнес-технологій, активізація формування національних мереж та розширення діяльності ТНК, що є продуцентами та посередниками у виробництві, реалізації та розподілі туристичного продукту. Ефективність виробництва, реалізації, споживання національного туристичного продукту та формування внеску НТС у ВВП досягається інтеграцією бізнес-процесів суб'єктів туристичної діяльності, що локалізовані у різних функціонально-галузевих складових НТС.

9. Деструктивний вплив на управління НТС здійснює бюрократизація публічного управління, неефективність регуляторної політики, недосконалість нормативно-правового забезпечення, тінізація економіки, асиметричність інформації щодо стану розвитку субсистем НТС. Позитивний вплив на управління НТС мають глобальні функції інституційного середовища – «координація діяльності стейкхолдерів», «стимулювання стійкого споживання туристичного продукту», «формування лояльності туристів до дестинації», «масштабування коаліцій партнерських відносин стейкхолдерів та місцевих громад», «забезпечення інституційної компліментарності». Врахування зазначених функцій в управлінні НТС дозволить забезпечити реалізацію управлінських моделей співпраці об'єднаних територіальних громад у туристичних проєктах та імплементувати у публічне управління НТС принципи діяльності «Організацій розвитку, управління та маркетингу дестинацій».

10. Трансформація управління НТС у мультисуб'єктне відображає інтеграційну фазу її розвитку, спрямовану на досягнення балансу між стратегічними цілями та розвитком її субсистем у просторі інституційного середовища. Управлінський функціонал мультисуб'єктного управління передбачає досягнення комплементарної взаємодії стейкхолдерів крізь призму транспарентності, когерентності, довіри, консолідації, ціннісної орієнтації бізнес-процесів. Створення консультативно-дорадчого органу при центральному органі виконавчої влади з питань туризму сприятиме реалізації глобальних функцій інституційного середовища, розвитку територіально-локалізованих підсистем туристичних систем, подоланню наслідків кризи, прискоренню відновлення та зростання, які наразі актуалізовані, зокрема, через глобальні форс-мажорні обставини. Вагомість реалізації принципів мультисуб'єктного управління НТС підтверджується впровадженням у діяльність Всеукраїнської громадської організації – Туристична асоціація України, Національної туристичної організації України в контексті ініціювання ними формування законодавчого поля щодо розвитку саморегульованих організацій як стейкхолдерів мультисуб'єктного управління НТС.

11. Методичним базисом оцінювання результативності управління НТС є сукупність економічних, соціально-культурних, екологічних, технологічних та інституційних показників, які для врахування темпоральності впливу

селектовані на тактичні (основні, допоміжні) та стратегічні. Апробація методики оцінювання результативності дозволила проаналізувати стан дотичних до НТС соціально-економічних систем, визначити причини дисбалансу складових функціонально-галузевої структури, здійснити порівняльну динамічну оцінку розвитку субсистем, які генерують мультиплікаційний ефект через зростання доходу суміжних галузей, суб'єкти господарської діяльності яких беруть участь у створенні та реалізації національного туристичного продукту. Інформаційно-аналітичні дані оцінювання результативності управління НТС є елементами аналітичної основи прогнозування розвитку НТС.

12. Верифікація прогнозів розвитку НТС у глобальному середовищі та моделювання впливу НТС на національну економіку базуються на економіко-математичному моделюванні. Емпіричну складову моделювання сформувавши статистичні та рейтингові дані вітчизняних та міжнародних організацій. Виявлено функціональні залежності між факторними та результуючими змінними, якими є ключові показники діяльності НТС: обсяги внеску НТС у ВВП та доходи НТС від міжнародного туризму. Моделювання впливу НТС на національну економіку вирішує завдання дослідження та прогнозування її розвитку, стимулювання та пошуку альтернативних джерел інвестування, впровадження заходів, спрямованих на сталий розвиток.

13. Зменшення значимості лінійних прогнозів та виникнення нової когерентності соціально-економічних процесів актуалізувало застосування нової технології прогнозування та планування розвитку НТС – форсайту, за результатами апробації якого отримано прогнозні «горизонти» та визначено глобальні тренди, які будуть супроводжувати і впливати на управління та розвиток НТС. Пропозиція створення форсайт-платформи управління НТС, у форматі якої будуть представлені консолідовані управлінські рішення щодо сценаріїв розвитку НТС на внутрішньому та міжнародному ринках, забезпечить передбачення її майбутнього стану, селективність спрямування вектору розвитку та надасть попереджувальний ефект щодо своєчасного виявлення проблем. У підсумку це посилить позицію НТС України, її імідж та стратегічну стійкість на внутрішньому і міжнародному ринках туристичних послуг.

14. Дорожня карта розвитку НТС до 2030 року в умовах посилення глобальної конкуренції та рецесії національної економічної системи є стратегічним управлінським документом, вихідними засадами розроблення якого є консенсусні результати форсайт-опитування експертів, концептуальні положення удосконалення управління, інтегрований план розвитку НТС із урахуванням специфіки управління НТС в особливі періоди. Структура та змістовне наповнення дорожньої карти синтезують субвектори розвитку НТС, відображають довгострокові пріоритети та визначають шляхи досягнення мети управління НТС через формування туристичних продуктів високої споживчої цінності, забезпечення

конкурентоспроможних позицій на основі ефективного використання ресурсного потенціалу, розпізнавання та дієве реагування на форс-мажорні виклики, впровадження інновацій, стратегічне співробітництво і тактичну координацію дій стейкхолдерів та місцевих громад.

15. Активізація підприємницької діяльності у функціонально-галузових складових НТС, стимулювання зростання зайнятості, зокрема серед переселеного населення та екструдових мігрантів, розвиток внутрішнього туризму, впровадження «зелених технологій» забезпечується впровадженням інклюзивних бізнес-моделей, принципами формування яких є забезпечення економічної стійкості, екологічної стійкості, збалансоване використання ресурсного потенціалу. Імплементация інклюзивних бізнес-моделей НТС сприятиме зростанню абсолютного показника індексу інклюзивного розвитку України у глобальному середовищі.

16. Реалізація концепції мультисуб'єктного управління НТС, яка ґрунтується на залученні стейкхолдерів, вимагає підсилення управлінського впливу, створення драйверів розвитку. Домінанти управління національною туристичною системою, які забезпечать її інноваційне спрямування, зосереджено за напрямками: цифровому (блокчейн-платформа криптографічної бази даних), комунікативному (SoCoMo-маркетинг, який забезпечує комунікативні функції соціальних медіа, контекстних і мобільних засобів), партнерському (колаборація діяльності стейкхолдерів щодо формування, просування і реалізації туристичних продуктів з дотриманням принципів партнерства, інклюзивного розвитку, креативності та автентичності), екологічному (дотримання принципів сталого розвитку), фінансовому (організація фандрайзингової платформи через краудфандинг, соціальні облігації, донорську допомогу для реалізації бюджетних проєктів). В умовах економічної та соціальної турбулентності глобального середовища зазначені доміанти забезпечать генерування точок зростання для проривних інновацій в управлінні національною туристичною системою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Охріменко А.Г. Національна туристична система : монографія / А. Охріменко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – 592 с. (32,98 д.а.).
2. Охріменко А.Г. Фінансове забезпечення функціонування туристичної галузі України : монографія / А. Охріменко. – Київ : Кондор, 2013. – 210 с. (12,2 д.а.).
3. Okhrimenko A. Indicators of efficiency total quality management in the hotel business / A. Okhrimenko, L. Romanchuk // Ukraine and the World: the Tourism System : Collective monograph In edition A. Mazaraki. – Prague, Eastern European Center of the Fundamental Researchers (EECFR), Nemoros s.r.o., 2019. – С. 224–235. (*Особистий внесок: розкрито теоретичні засади визначення ефективності менеджменту якості в готельному бізнесі* – 0,31 д.а.).
4. Okhrimenko A. Competitiveness of national tourism system of Ukraine as a factor of integration in the world services market / A. Mazaraki, M. Bosovska,

A. Okhrimenko // Innovative Development of the Economy : Global Trends and National features: Collective monograph. Lithuania : Baltija Publishing, 2018. – С. 248–280. (*Особистий внесок: здійснено аналітичне обґрунтування складових конкурентоспроможності НТС України у глобальному просторі – 0,31 д.а.*)

5. Охріменко А.Г. Державне регулювання туризму в Україні : правові форми, засоби, моделі / Н. Опанасюк, А. Охріменко // Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : кол. монографія. – Вид. четверте / за наук. ред. І.М. Волошина та Л.Ю. Матвійчук / Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. – С. 17–36. (*Особистий внесок: обґрунтовано напрями, засоби державного регулювання туристичної діяльності, узагальнено моделі публічного управління в туризмі – 1,0 д.а.*)

6. Okhrimenko A. Architectonics of formation and development of national tourism system / M. Bosovskaya, N. Vedmid, A. Okhrimenko, L. Romanchuk // Financial-economic and innovative support of entrepreneurship development in the spheres of economy, tourism and hotel-restaurant business: collective monograph / V. Yatsenko, S. Pasiaka, and others. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2017. – С. 42–52. (*Особистий внесок: здійснено аналітичне обґрунтування складових конкурентоспроможності національної туристичної системи України у глобальному просторі – 0,12 д.а.*)

7. Охріменко А.Г. Концептуальні засади розвитку національної туристичної системи в контексті сталого розвитку / А.Г. Охріменко // Social and Economic Priorities in the Context of Sustainable Development : Monograph. Opole : AMA in Opole, 2016. – С. 175–180. (0,37 д.а.)

8. Охріменко А.Г. Трансформаційні процеси впливу на національну туристичну систему / А.Г. Охріменко // Трансформаційні перетворення регіональної економіки : монографія / за ред. С.А. Назаренка. – Київ : Кондор, 2016. – С. 23–33 (0,53 д.а.)

9. Охріменко А.Г. Управління корпораціями в туристичному й готельному бізнесі: правові та організаційно-економічні аспекти / Н. Опанасюк, А. Охріменко // Корпоративне управління: процеси, стратегії, технології : кол. монографія / за ред. К.С. Шапошнікова. – Херсон : Видав. дім «Гельветика», 2015. – С. 245–260. (*Особистий внесок: обґрунтовано організаційно-економічні аспекти управління корпораціями в туристичному й готельному бізнесі – 0,49 д.а.*)

У наукових фахових виданнях:

10. Охріменко А. Г. Перенасичення дестинацій як сучасна тенденція розвитку туризму / А. Охріменко, Н. Опанасюк // Ефективна економіка. – 2019. – № 12. – URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7511> (*Особистий внесок: обґрунтовано семантику та передумови явища «перенасичення дестинацій» (перетуризму), розкрито напрями запобігання цим явищам у сучасному глобалізованому суспільстві – 0,5 д.а.*) (*Index Copernicus та ін.*)

11. Охріменко А. Конкурентоспроможність національної туристичної системи України / М. Босовська, Н. Ведмідь, А. Охріменко // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Економічні науки». – 2019. – № 33. – С. 154–161

(Особистий внесок: ідентифіковано основні конкурентні переваги та недоліки НТС України – 0,42 д.а.) (Index Copernicus).

12. Охріменко А.Г. Форсайт розвитку національної туристичної системи / А.А. Мазаракі, М.Г. Бойко, А.Г. Охріменко // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2018. – №3 (119). – С. 5–22 *(Особистий внесок: досліджено теоретичні засади та методичні аспекти застосування форсайту у НТС – 0,4 д.а.) (Index Copernicus).*

13. Охріменко А.Г. Транзитивність національної туристичної системи / М.Г. Бойко, Н.І. Ведмідь, А.Г. Охріменко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2018. – № 5. – С. 55–69 *(Особистий внесок: запропоновано визначення та механізм транзитивності НТС, розкрито її ознаки, часові та структурні параметри транзитивності НТС – 0,41 друк. арк) (Index Copernicus).*

14. Охріменко А.Г. Імперативи розвитку національної туристичної системи / А.Г. Охріменко // Наук. вісн. Міжнар. гуманітарного ун-ту. Серія: «Економіка і менеджмент». – 2017. – № 23. – С.59–63 (0,64 д.а.) *(Index Copernicus).*

15. Охріменко А.Г. Мультисуб'єктність управління національною туристичною системою / А.Г. Охріменко // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 14. – С. 48–52 (0,62 д.а.) *(Index Copernicus).*

16. Охріменко А. Г. Туристична система: генеза та пріоритети розвитку / М.Г. Бойко, М.В. Босовська, А.Г. Охріменко // Економіка та суспільство. – 2017. – № 11. – С. 54–60. – URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/9.pdf *(Особистий внесок: обґрунтовано підходи до періодизації туризму, охарактеризовано сутність та складові туристичних систем – 0,4 д.а.) (Index Copernicus).*

17. Охріменко А.Г. Оцінювання якості готельних послуг / М.В. Босовська, Л.А. Бовщ, А.Г. Охріменко // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 4. – С. 25–31 *(Особистий внесок: розкрито методологію оцінювання якості готельних послуг на основі експертного методу Дельфі з побудовою карти позиціонування для забезпечення удосконалення якості готельних послуг – 0,24 д.а.) (Index Copernicus).*

18. Охріменко А.Г. Концептуальні основи розвитку корпорацій у туристичному та готельно-ресторанному бізнесі / М.Г. Бойко, А.Г. Охріменко, А.М. Расулова // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Економічні науки». – 2015. – Вип. 13 (2). – С. 35–39 *(Особистий внесок: розкрито сутність та значення корпоративних відносин, ідентифіковано проблеми розвитку корпорацій у сфері туристичного та готельно-ресторанного бізнесу – 0,4 д.а.) (Index Copernicus).*

19. Охріменко А.Г. Тенденції формування в'їзного туристичного потоку до України / А.Г. Охріменко // Економічний часопис – XXI. Науковий журнал. – 2012. – № 9–10. – С. 38–42 (1,1 д.а.) *(Index Copernicus).*

20. Охріменко А.Г. Вплив комунікативної парадигми на управління національною туристичною системою / А.Г. Охріменко // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – Вип. № 4. – С. 88–93. – URL : http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/4_2016/19.pdf (0,7 д.а.).

21. Охріменко А.Г. Досвід європейських країн фінансування туризму / А.Г. Охріменко // Вісн. Львів. ун-ту. Серія міжнародні відносини. – 2014. – Вип. 34. – С. 160–168 (0,6 д.а.).

22. Охріменко А.Г. Послуги туристичних підприємств в структурі експорту України / А.Г. Охріменко, О.В. Парубець // Вісн. Одес. нац. університету. Економіка. – 2014. – Т. 19. – Вип. 3 (3). – С. 107–112 (*Особистий внесок: виокремлено основні проблеми пов'язані із експортом туристичних послуг в Україні та обґрунтовано заходи щодо їх подолання* – 0,4 д.а.).

23. Охріменко А.Г. Організаційно-правові засади розвитку внутрішнього туризму в Україні / Н.А. Опанасюк, А.Г. Охріменко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 848–853. – URL : <http://www.global-national.in.ua/archive/2-2014/176.pdf> (*Особистий внесок: розкрито сутність внутрішнього туризму, проведено оцінку обсягів внутрішніх туристичних потоків; обґрунтовано переваги та недоліки внутрішнього туризму для різних контактних аудиторій* – 0,42 д.а.).

24. Охріменко А.Г. Туристичні кластери як перспективні напрями регіонального розвитку / А.Г. Охріменко // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1. – С. 495–500 (0,5 д.а.).

25. Охріменко А.Г. Деякі аспекти міжнародної туристичної діяльності України / А.Г. Охріменко // Вісн. Львів. ун-ту. Серія «Міжнародні відносини». – 2012. – Вип. 29. – Ч. 1. – С. 121–129 (0,5 д.а.).

26. Охріменко А.Г. Проблеми конкурентоспроможності туристичної галузі України / А.Г. Охріменко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 5. – С. 42–48 (0,74 д.а.).

27. Охріменко А.Г. Фінансові аспекти функціонування туристичної галузі / А.Г. Охріменко // Наук. вісн. Нац. ун-ту держ. податкової служби України. – 2011. – №1. – С. 394–403 (0,67 д.а.).

28. Охріменко А.Г. Проблеми та перспективи залучення інвестицій в туристичну сферу в рамках європейської інтеграції України / І.Я. Антоненко, А.Г. Охріменко // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №4. – С.10–13 (*Особистий внесок: проаналізовано теоретичні та практичні аспекти залучення інвестицій в туристичну сферу в рамках європейської інтеграції України* – 0,3 д.а.).

29. Охріменко А.Г. Підготовка фахівців сфери туризму як пріоритетний напрям національної освіти / Л.Ф. Мараховський, А.Г. Охріменко, О.В. Парубець // Національне господарство України: теорія і практика управління : зб. наук. пр. – Київ : Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2010. – С. 165–170 (*Особистий внесок: розкрито специфічні риси підготовки фахівців сфери туризму* – 0,1 д.а.)

30. Охріменко А.Г. Стратегічні аспекти рекреаційного природокористування в контексті сталого розвитку / А.Г. Охріменко, І.Л. Мельник // Економіка природокористування і охорони довкілля : Зб. наук. пр. / РВПС України НАН України, 2010. – С. 130–136 (*Особистий внесок: запропонована модель планування реалізації стратегії рекреаційного природокористування – 0,3 д.а.*).
31. Охріменко А.Г. Проблеми та перспективи інвестиційної діяльності в туризмі в рамках підготовки до Євро-2012 / І.Я. Антоненко, А.Г. Охріменко : зб. наук. пр. НУДПСУ. – 2009. – № 2. – С. 7 – 13. – URL : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/znpnudps/2009_2/pdf/09aiypte.pdf (*Особистий внесок: охарактеризовано специфічні риси інвестиційної діяльності в туризмі та подано аналіз інвестування в сфері туризму України – 0,3 д.а.*).
32. Okhrimenko A. Assessment of social effectiveness of investments in the hospitality business of Ukraine / L. Bovsh, L. Hopkalo, R. Beridze, A. Okhrimenko // Public and Municipal Finance. – 2019. – 8 (1). – С. 94–103. – URL : [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.08\(1\).2019.08](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.08(1).2019.08) (*Особистий внесок: узагальнено теоретичні характеристики соціальної ефективності інвестиційних об'єктів готельного бізнесу – 0,3 д.а.*).
33. Охріменко А.Г. Рекреаційне природокористування в контексті сталого розвитку / А.Г. Охріменко // Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. пр. : у 2 ч. – Ч. 2. – Київ : РВПС України НАН України, 2005. – С. 45-51 (0,46 д.а.).
34. Охріменко А.Г. Регіональні аспекти розвитку туризму / А.Г. Охріменко // Продуктивні сили і регіональна економіка України: Зб. наук. пр. : У 2 ч. / РВПС України НАН України. – Київ : РВПС України НАН України, 2004. – Ч. 1. – С. 83–86 (0,51 д.а.).
35. Охріменко А.Г. Стан та перспективи розвитку сфери туризму в Україні / А.Г. Охріменко // Продуктивні сили і регіональна економіка : зб. наук. пр. : У 2 ч. / РВПС України НАН України. – Київ : РВПС України НАН України, 2003. – Ч. 2. – С. 50–55 (0,5 д.а.).
36. Охріменко А.Г. Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму / А.Г. Охріменко // Економіка природокористування і охорони довкілля. – Київ : РВПС України НАН України, 2002. – С. 308 – 313 (0,5 д.а.).
37. Охріменко А.Г. Особливості функціонування рекреаційного комплексу в умовах сталого розвитку / А.Г. Охріменко // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 224–228 (0,7 д.а.).
38. Охріменко А.Г. Эколого-экономическая оценка лесов рекреационно-туристического назначения / І.Я. Антоненко, Л.В. Жалис, А.Г. Охріменко // Вест. Донец. ин-та туристического бизнеса. – 2002. – № 6. – С. 254–257. (*Особистий внесок: обґрунтовано сутність лісів рекреаційного призначення та їх функції – 0,14 д.а.*).
39. Охріменко А.Г. Особливості розвитку і розміщення природного рекреаційного потенціалу України / А.Г. Охріменко // Продуктивні сили і регіональна економіка : зб. наук. пр. у 2-х ч. Ч.2 / за ред.

С.І. Дорогунцова. – Київ : РВПС України НАН України, 2002. – С. 235–242 (0,7 д.а.).

У наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

40. Okhrimenko A. The impact of the national tourism system on the economic growth in Ukraine / A. Mazaraki, M. Boiko, A. Okhrimenko, S. Melnychenko, T. Zubko // Problems and Perspectives in Management. – 2019. – 17(4). – С. 93–101 (*Особистий внесок: розкрито сутність та детермінанти впливу НТС на економічне зростання, визначено причинно-наслідкові зв'язки між НТС та економічним зростанням, запропоновано ідейну конструкцію побудови економетричних багатofакторних моделей впливу НТС на економічне зростання та узагальнено їх результати – 0,4 д.а.*) (Scopus).

41. Okhrimenko A. Multisubject Governance of the National Tourism System / A.Okhrimenko, M. Boiko, M. Bosovska, S. Melnychenko, O.Poltavska // Problems and Perspectives in Management. – 2019. – № 17(2). – С. 165–176 (*Особистий внесок: обґрунтовано передумови формування та сутність мультисуб'єктного управління, запропоновано конфігурацію мультисуб'єктного управління НТС та структурно-логічну схему погодження інтересів її учасників – 0,3 д.а.*) (Scopus).

42. Okhrimenko A. Investment attractiveness of the tourist system of Ukraine / M. Boiko, M. Bosovska, N. Vedmid, L. Bovsh, A. Okhrimenko // Investment Management and Financial Innovations. – 2018. – №. 4 – С. 193–209. (*Особистий внесок: обґрунтовано сутність, детермінанти впливу та характерні риси інвестиційної привабливості туристичної системи України, вдосконалено методику розрахунку інтегрованих показників для оцінювання ефективності та перспектив розвитку туристичних систем регіонів України – 0,4 д.а.*) (Scopus).

43. Okhrimenko A. Formation of National Tourism System of Ukraine / A. Mazaraki, M. Boiko, M. Bosovska, N. Vedmid, A. Okhrimenko // Problems and Perspectives in Management. – 2018. – №16 (1). – С. 68–84 (*Особистий внесок: обґрунтовано передумови розвитку, сутність, складові НТС – 0,5 д.а.*) (Scopus).

44. Okhrimenko A. Development of the tourism cluster / M. Boiko, M. Bosovska, N. Vedmid, S. Melnychenko, A. Okhrimenko // Problems and Perspectives in Management. – 2017. – №15 (4). – С. 134–149. (*Особистий внесок: систематизовано умови та чинники, що впливають на процеси кластеризації в Україні – 0,3 д.а.*) (Scopus).

45. Okhrimenko A. The crowdfunding technology in development of the national tourism system / M. Boiko, N. Vedmid, A. Okhrimenko // Financial and Credit Activity – Problems of Theory and Practice. – 2017. – №2 (23). – С. 91–100 (*Особистий внесок: обґрунтовано сутність краудфандингу та краудфандингових технологій, процес реалізації краудфандингу туристичних проєктів, визначено переваги та недоліки краудфандингу у НТС – 0,4 д.а.*) (Web of Science).

46. Okhrimenko A. Strategic vectors of transformational shifts in the national tourism system of Ukraine / A. Okhrimenko // CES Working Papers. – 2017. – №9 (3). – С. 506–528. – URL : http://ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2017_IX3_OKR.pdf (1,38 д.а.) (*Index Copernicus та ін.*).

47. Okhrimenko A. Inclusive development in the national tourist system: case of Ukraine / A. Okhrimenko, L. Bovsh // Tourism and travelling. – 2019. – № 2. – С. 45-59. – URL : [http://dx.doi.org/10.21511/tt.2\(1\).2019.06](http://dx.doi.org/10.21511/tt.2(1).2019.06) (*Особистий внесок: обґрунтовано взаємореалізацію економічних інтересів стейкхолдерів, ключові стратегії суб'єктів бізнесу для розширення економічних можливостей, архітектоніку взаємодії суб'єктів НТС при реалізації інклюзивних бізнес-моделей* – 0,61 д.а.) (*Academic Resource Index, DOAJ, ROAD, SciLit, Ulrich's*)

Публікації у інших виданнях:

48. Охріменко А.Г. Формування туристичного бренду в контексті національного брендингу // А.Г. Охріменко, Н.А. Опанасюк // Туристичний бренд як фактор формування позитивного іміджу України на світовому ринку : [Електронне видання] : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Львів, 20 лютого 2020 р.). Міністерство освіти і науки України, Львів. ін-т економіки і туризму. – Львів : ЛІЕТ, 2020. – С. 24–28 (*Особистий внесок: обґрунтовано взаємовплив національного та туристичного бренду у глобальному просторі; визначено динаміку позиції та вартості національного бренду України у 2010–2018 рр.* – 0,1 друк. арк).

49. Okhrimenko A. Public Governance of National Tourism System / A.Okhrimenko, S. Babushko, N.Opanasiuk // Global Imperatives for Business and Law Development : II International Scientific and Practical Conference (Kyiv, October, 10–11, 2019). Kyiv : Kyiv national trade and economic university. – С. 179–184. – URL : <http://doi.org/10.31617/k.knute.2019-10-10>. (*Особистий внесок: сформульовано риси публічного управління в НТС* – 0,1 д.а.).

50. Okhrimenko A. Governance of the formation and development the national tourism system / A.Okhrimenko, L. Romanchuk // Економічний розвиток: теорія, методологія, управління : матеріали VI Міжнародної наук.-практ. конф. (Прага, Чехія, 27–29 листопада 2019 р.). Східноєвропейський центр фундаментальних досліджень, м. Прага, Чехія / Eastern European Center of the Fundamental Researchers (EECFR) Prague, 2019. С. 343–246. (*Особистий внесок: розкрито детермінанти формування та розвитку НТС* – 0,1 д.а.).

51. Охріменко А. Форсайт розвитку готельного бізнесу / М. Бойко, Р. Берідзе, А. Охріменко // Туризм XXI століття: глобальні виклики та цивілізаційні цінності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Пряшів, 10–11 квіт. 2019 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – С. 12–13 (*Особистий внесок: сформульовано вплив глобальних мегатрендів на розвиток готельного бізнесу* – 0,1 д.а.).

52. Охріменко А. SoCoMo-маркетинг національної туристичної системи / М. Бойко, А. Охріменко // Сучасні тенденції та інноваційні напрями розвитку туристичних дестинацій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 29 березня 2019 р.). – Харків : Харків. торг.-екон. ін.-т Київ. нац. торг.-екон. ун-

ту, 2017. – С. 150–151 (*Особистий внесок: обґрунтовано необхідність та напрями застосування SoCoMo маркетингу в НТС – 0,1 д.а.*).

53. Охріменко А. Применение форсайта в формировании национальной туристической системы Украины / М. Бойко, А. Охріменко // Application of New Technologies in Management and Economy – ANTiM 2018 : 6th International Conference (19–21 квітня 2018, м. Белград, Сербія). – Белград, 2018. – С. 67–68 (*Особистий внесок: проведено SWOT-аналіз НТС України в контексті розвитку іноземного туризму як один із базових складових форсайту – 0,2 д.а.*).

54. Охріменко А. Кластерний підхід до регіонального розвитку туризму / Н. Опанасюк, А. Охріменко // Регіональна політика : історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 листопада 2018 р.). – Київ : Київ. нац. у-т буд. і арх., 2018. – С. 176–181 (*Особистий внесок: представлено переваги кластерного підходу до регіонального розвитку туризму – 0,1 д.а.*).

55. Охріменко А. SMART-технології в організації навчальних бізнес-тренінгів фахівців готельного бізнесу / Л. Бовш, А. Охріменко // SMART-освіта: ресурси та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 6–7 грудня 2018 р.). – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – С. 78–80 (*Особистий внесок: обґрунтовано важливість використання SMART-технологій у процесі навчання фахівців готельного бізнесу – 0,1 д.а.*).

56. Okhrimenko A. Strategic vectors for the improvement of the financial support for the development of national tourism system of Ukraine / A. Okhrimenko, T. Mirzodaeva // Tourism: Economics and Business : VI International Scientific-Practical Conference (Батумі, Грузія, 10–11 червня 2017 р.). Батумі : Батум. держ. у-т ім. Шота Руставелі, 2017. – С. 333–336 (*Особистий внесок: окреслено стратегічний вектор фінансової підтримки розвитку НТС України – 0,1 д.а.*).

57. Охріменко А.Г. Формування мультисуб'єктності в управлінні національною туристичною системою / А.Г. Охріменко, Н.А. Опанасюк // Туристичні тренди-2017 : інновації, бренди, дестинації : матеріали Всеукр. конф., присвяч. 10-річчю кафедри туристичного бізнесу ХТЕІ КНТЕУ (Харків, 19–21 жовтня 2017 р.). – Харків : Харків. торг.-екон. ін-т Київ. нац. торг.-екон. ун-ту, 2017. – С. 210–212. (*Особистий внесок: визначено передумови формування мультисуб'єктності в управлінні національною туристичною системою – 0,15 д.а.*).

58. Охріменко А.Г. Розвиток сучасних міст в контексті реалізації проекту «Місто: розвиток через туризм» / Н.А. Опанасюк, А.Г. Охріменко // Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 листопада 2017 р.). – Київ : Київ. нац. ун-т буд. і арх., 2017. – С. 275–279 (*Особистий внесок: сформульовано напрями реалізації туристичних проєктів в сучасному місті – 0,1 д.а.*).

59. Охріменко А. Г. Національна туристична система в контексті глобалізаційних тенденцій сталого розвитку / Н.А. Опанасюк, А.Г. Охріменко // Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості : туризм, людиномірність, партнерство, кооперація : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Полтава, 14 грудня 2017 р., м. Полтава). – Полтава : Полт. ун-т економіки і торгівлі, 2017. – С. 556–558. *(Особистий внесок: обґрунтовано напрями використання ідей сталого розвитку в НТС України – 0,1 д.а.)*

60. Охріменко А.Г. Екологічний туризм як інструмент формування прихильності людей до збереження об'єктів Всесвітньої спадщини / А.Г. Охріменко // Десятиріччя створення об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» : історія, стан та проблеми впровадження інтегрованої системи менеджменту : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Рахів, 26–29 вересня 2017 р.). – Львів : Ратр-7, 2017. – С. 228–232 (0,2 д.а.).

61. Okhrimenko A. Strategic vision of the national tourism system of Ukraine / N. Opanasiuk, A. Okhrimenko // Integration of business structures, strategies and technologies : The International Scientific Conference on Sulkhani-Saba Teaching University (Тбілісі, Грузія, 24 лютого 2017 р.). – Тбілісі : Сулхан-Саба техн. ун-т. – С. 89–91. *(Особистий внесок: обґрунтування заходів щодо вдосконалення управління НТС – 0,1 д.а.)*

62. Охріменко А.Г. Глобалізаційні виклики розвитку національної туристичної системи / А. Охріменко // Стратегічні імперативи розвитку туризму та економіки в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 30–31 березня 2017 р.). – Запоріжжя : Запорізь. нац. техн. ун-т, 2017. – С. 338–339 (0,1 д.а.).

63. Охріменко А.Г. Об'єктно-орієнтований підхід до управління корпораціями в туристичному та готельно-ресторанному бізнесі / А. Охріменко // Туристичний, готельний і ресторанний бізнес : інновації та тренди : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 квітня 2016 р.). / відп. ред. А.А. Мазаракі. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – С. 104–105 (0,1 д.а.).

64. Охріменко А.Г. Комунікативна парадигма управління національною туристичною системою / М.Г. Бойко, А.Г. Охріменко // Глобалізаційні виклики розвитку національних економік : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 70-річчю Київ. нац. торг.-екон. ун-ту (Київ, 19–20 жовтня 2016 р.). – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. С. 621–630. *(Особистий внесок: визначено переваги використання принципів комунікативної парадигми в управління НТС – 0,3 д.а.)*

65. Охріменко А.Г. Понятійно-термінологічна ідентифікація регіонального туристичного кластера / С.П. Гаврилюк, А.Г. Охріменко // Карпатський край. – 2015. – № 1–2(6–7). – С. 280–288 *(Особистий внесок: систематизовано визначення туристичного кластера та узагальнено ознаки ідентифікації туристичних кластерів в регіоні – 0,3 д.а.)*

66. Охріменко А.Г. Стратегічні орієнтири розвитку внутрішнього туризму в Україні в умовах кризи / Н. А. Опанасюк, А.Г. Охріменко // Everything in the

name of science! : The International Scientific and Practical Congress of Economists and Lawyers (professional scientific publication). – Женева, Швейцарія : Consilium, 2015. – Vol 2. – С. 19–23. (*Особистий внесок: обґрунтовано фактори впливу функціонування внутрішнього туризму України – 0,1 д.а.*)

67. Охріменко А.Г. Екологізація туризму у формуванні економічної безпеки / І.Я. Антоненко, А.Г. Охріменко // Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, Яремче, 8–10 жовтня 2015 р.). – Хмельницький : Хмельн. нац. ун-т, 2015. – С. 255–257 (*Особистий внесок: визначено економічні важелі екологізації туризму – 0,05 д.а.*)

68. Охріменко А.Г. Стратегічні орієнтири розвитку туризму в Україні в умовах кризи / Н. А. Опанасюк, А.Г. Охріменко // Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2–4 жовтня 2014 р.). – Хмельницький : Хмельн. нац. ун-т, 2014. – С. 125–126 (*Особистий внесок: визначено чинники, що негативно впливають на розвиток туризму в Україні – 0,05 д.а.*)

69. Охріменко А.Г. Проблеми експорту туристичних послуг в Україні / А.Г. Охріменко // Туризм : реалії та перспективи сталого розвитку : [електронне видання] : матеріали доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 жовтня 2014 р.). – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – С. 45–47 (0,1 д.а.)

70. Охріменко А.Г. Развитие туризма в Украине как перспективное направление экономического роста / А.Г. Охріменко // Economic Development of the EU and CIS Countries in Globalization : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Женева, Швейцарія, 12–13 липня 2013 р.). – С. 94–97 (0,2 д.а.)

71. Охріменко А.Г. Фінансові аспекти поліпшення державного регулювання розвитку туризму в Україні / А.Г. Охріменко // Наук. вісн. Одес. нац. екон. ун-ту. – 2013. – № 20 (199). – С. 20 – 29 (0,4 д.а.)

72. Охріменко А.Г. Досвід Франції у фінансуванні туризму / А.Г. Охріменко // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід : матеріали VII Міжнар. наук. конф. (Львів, 4–6 жовтня 2013 р.). – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – С. 319–323 (0,2 д.а.)

73. Охріменко А.Г. Туристские кластеры как инновационные формы регионального развития / А.Г. Охріменко, О.В. Парубец // Инновационное развитие Республики Молдова: национальные задачи и мировые тенденции : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Комрат, Молдова, 7–8 листопада 2013 р.). – Комрат : Комрат. держ. ун-т, 2013. – С. 328–333. (*Особистий внесок: обґрунтовано переваги та значення туристичних кластерів – 0,3 д.а.*)

74. Охріменко А.Г. Важливість використання тьюторської системи при підготовці фахівців сфери туризму / А.Г. Охріменко // Інновації в освіті : Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 16–17 жовтня 2012 р.). – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – С. 317–319 (0,16 д.а.)

75. Охріменко А.Г. Необхідність створення та функціонування туристичних кластерів в регіонах України / А.Г. Охріменко // Географія і туризм : національний та міжнародний досвід : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 5–7 жовтня 2012 р.). Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – С. 278–283) (0,25 д.а.).

76. Охріменко А.Г. Фінансові аспекти функціонування туристичної галузі / А.Г. Охріменко // Фінансові та соціально-політичні проекти модернізації суспільства в умовах відновлення економічного зростання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Люблін, Республіка Польща, 14–18 червня 2011 р.). – Ірпінь : Нац. ун-ет ДПС України, 2011. – С. 98–100 (0,16 д.а.).

77. Охріменко А.Г. Деякі аспекти міжнародної туристичної діяльності України / А.Г. Охріменко // Географія і туризм: міжнародні виклики українському туризму : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 23–25 вересня 2011 р.). – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2011. – С.156–158 (0,23 д.а.).

78. Охріменко А.Г. Перспективи залучення інвестицій у туристичну сферу в рамках європейської інтеграції України / І.Я. Антоненко, А.Г. Охріменко // Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізаційних процесів : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ – Ірпінь – Краків, 17–21 лютого 2010 р.). – Ірпінь. – С. 40–44 (*Особистий внесок: охарактеризовано перспективні напрями інвестиційної діяльності в туризмі* – 0,1 д.а.).

79. Охріменко А.Г. Туристичні послуги як складові зовнішньоекономічної діяльності України / А.Г. Охріменко : матеріали звітно-наук. конф. викладачів УАГІ ВМУУ за 2010 рік / укл. Т.В. Мірзодаєва. – Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 45–48. (0,1 д.а.).

80. Охріменко А.Г. Вплив глобалізації на розвиток туристичного ринку / А.Г. Охріменко // Освіта, менеджмент і бізнес: світовий вимір : матеріали наук. конф. викладачів УВГІ ВМУУ за 2009 р. (Київ, 5–6 лютого 2010 р.). – Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – С. 29–31 (0,13 д.а.).

81. Охріменко А.Г. Актуальність та сучасні вимоги до підготовки фахівців туристично-готельної сфери / А.Г. Охріменко // Практика сучасного туризму : соціальна та економічна ефективність : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (14 жовтня 2008 р.). – Київ : КУТЕР, 2009. – С. 336–341. (0,2 д.а.).

82. Охріменко А.Г. Взаємовплив міжнародного туризму і навколишнього середовища в контексті глобалізації / А.Г. Охріменко, І.Я. Антоненко // Міжнародне науково-технічне співробітництво : матеріали V(XVII) Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 березня 2009 р.). – Київ : НТУУ «КПІ», 2009. – С. 148 (*Особистий внесок: визначено заходи щодо покращання впливу туризму на навколишнє середовище* – 0,1 д.а.).

83. Ohrimienko A. Renta turystyczna w sferze zasobow lesnych / I. Antonenko, A. Ohrimienko // Rola turystyki w strategii i polityce rozwoju gospodarki regionalnej : матеріали Міжнар. наук. конф. (Гданськ, Польща, 14–15 вересня 2006 р.). Гданськ : Вища школа туристики і готельярства в Гданську, 2006. – С. 476–483. (*Особистий внесок: обґрунтовано фактори*

необхідності теоретичного та практичного визначення ренти в сфері туризму – 0,2 д.а.).

84. Регіонологія туризму : наук.-метод. вид. / Д.М. Стеченко, Г.О Сабадош, А.Г. Охріменко та ін. / за ред. Д.М. Стеченка. – Київ : Вид-во КУТЕП, 2004. 220 с. (*Особистий внесок: обґрунтовано макротуристичне районування України та охарактеризовано її туристичні регіони – 0,7 д.а.*)

85. Охріменко А.Г. Напрями оптимізації рекреаційного комплексу Подільського регіону / А.Г. Охріменко // Екологія і ресурси : зб. наук. пр. УІДНСіР. – Київ : УІНСіР РНБОУ, 2003. – Вип. 5. – С. 142–146 (0,25 д.а.).

86. Охріменко А.Г. Тенденції розвитку міжнародного туристичного ринку та можливості конкурентоспроможності на ньому України / І.Я. Антоненко, А.Г. Охріменко // Экономические инновации. – Вып. 15: Экономическое развитие регионов в контексте международной интеграции : сб. науч. работ. – Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2003. – С. 97–104 (*Особистий внесок: охарактеризовано шляхи реалізації туристичної політики та туристичний потенціал України – 0,18 д.а.*)

87. Охріменко А.Г. Напрями удосконалення рекреаційного лісовикористання / А.Г. Охріменко // Туристический феномен : экономические, социальные, экологические и культурно-исторические предпосылки и последствия : матеріали IV Міжнар. наук.-практич. конф. (Святогірськ, 14–16 травня 2002 р.). – Донецьк : Донецьк. ін.-т турист. бізнесу, 2002. – С. 301–303 (0,2 д.а.).

88. Охріменко А.Г. Особливості функціонування рекреаційного комплексу в умовах сталого розвитку / А.Г. Охріменко // Туризм на порозі III тисячелеття : история, культура, экология, образование : III Междунар. конгресс-фестиваль всемирной культуры (Москва – Ялта, 18–21 вересня 2002 р.). – С.283–284. (0,2 д.а.).

89. Охріменко А.Г. Передумови формування індустрії туризму гірських регіонів України / А.Г. Охріменко // Гори і люди (в контексті сталого розвитку) : матеріали Міжнар. наук.-практич. конф. (Рахів, 14–18 жовтня 2002 р.). Рахів : Карпат. біосфер. заповідник, 2002. – С. 427–431 (0,20 д.а.).

90. Охріменко А.Г. Особливості податкової політики в туристській галузі / А.Г. Охріменко // Бюджетно-податкова політика в Україні (проблеми та перспективи розвитку) : матеріали наук.-практич. конф. (Ірпінь, 20–22 грудня 2001 р.). Ірпінь : Держ. податкова адміністрація України, Акад. держ. податкової служби [та ін.]. – Ірпінь : АДПСУ, 2002. – С. 378–379 (0,15 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Охріменко А.Г. Управління національною туристичною системою. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Київський національний торговельно-економічний університет Міністерства освіти і науки України, Київ, 2020.

У дисертаційній роботі розроблено теоретичні і методологічні положення управління національною туристичною системою (НТС) та здійснено наукове обґрунтування практичних рекомендацій і методик щодо його вдосконалення. Проведено компаративний аналіз теоретичних положень сутності туризму та туристичної системи. Обґрунтовано транзитивність як визначальну ознаку розвитку НТС. У межах комунікативної парадигми виявлено передумови формування концепції управління НТС, сформовано методологічні основи її управління та запропоновано методичні положення утворення організаційного механізму управління НТС. Удосконалено процес моніторингу управління НТС, визначено функціонально-галузеву структуру та оцінено вплив інституційного середовища на управління НТС. Розвинуто концепцію управління НТС у контексті трансформації у мультисуб'єктне. Розроблено методичний підхід до оцінювання результативності управління НТС у глобальному середовищі, змодельовано вплив НТС на національну економіку. Удосконалено прогнозування розвитку НТС на основі форсайту, розроблено дорожню карту розвитку НТС. Запропоновано інклюзивні бізнес-моделі та інноваційні доміанти управління НТС.

Ключові слова: туризм, система, туристична система, національна туристична система, транзитивність, управління, мультисуб'єктне управління, публічно-приватно-громадське партнерство, результативність, мультиплікаційна ефективність, форсайт, дорожня карта, інклюзивне зростання, інноваційні доміанти управління, фандрайзинг, краудфандинг.

ABSTRACT

Okhrimenko A. H. Management of the national tourist system. – Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific degree of Doctor of Economic Sciences in specialty 08.00.03 – Economy and Management of National Economy. – Kyiv National University of Trade and Economics of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020

The theoretical and methodological foundations of management of the national tourist system (NTS) are developed in the dissertation and the scientific basis of practical recommendations and methods concerning its improvement is justified. This is due to the lack of the effective national model of economic growth and the urgent need of scientific updating of existing approaches to the NTS management.

The structural chain «tourism → tourist system → national tourist system» is modeled, it is based on the results of the comparative analysis of the theoretical foundations of the tourism essence and the tourist system. The NTS essence is defined as a spatially localized totality of socio-economic, functional, sectorial, institutional and information subsystems of the national economic system, which provide the production processes on the basis of purposeful interaction, sale, distribution and consumption of the tourist product. The basic

foundations of the NTS paradigm as a socio-economic system, based on the results of cohesion and coherence paradigms of economic and tourist systems are proposed. Transitivity is the NTS defining feature. Its property as a dynamic system that is in a state of constant motion under the influence of meso-, macro- and microenvironment factors is revealed. Factors, signs, temporal and structural parameters of the NTS transitivity are identified and substantiated, the consequences and risks determined by it are defined.

The theoretical basis of the NTS management concept as a socio-economic phenomenon based on the synthesis of general scientific, economic, mainstream approaches to the study of socio-economic and tourist systems has been formed. The communicative approach as the centre of the subject sphere of the NTS management concept is defined. It is proved that the NTS management methodology is based on the dialectical unity of economic, social, systematic, structural, process, functional and synergetic approaches to the management of complex socio-economic systems. Methodical foundations of the organizational mechanism formation of the NTS management are revealed. The components and the directions sequence of the organizational mechanism realization of the NTS management provide synchronization, logical interrelation of the administrative procedures and system adaptation to transformational influences.

The NTS management over a 20-year lag has been monitored. The directions of elimination of the revealed functional, structural and temporal asymmetries of the NTS development are determined according to the monitoring results. The NTS functional and industrial structure has been analyzed, it consists of the basic (diversified), accompanying and providing spheres. It is substantiated that the NTS functional and industrial structure consolidates integration interactions of the subjects of different types of economic activity, adapting to transformational factors, is characterized by change and updating properties, signs and functions that demonstrate the NTS development. The improvement directions of NTS institutionalization processes of management due to its transformation into multisubject have been offered, which reflect the NTS development integration phase, aimed at achieving a balance between strategic goals and the existing development of its subsystems in the institutional environment.

A methodical approach to impact evaluation of the NTS management has been developed on the set of economic, socio-cultural, environmental, technological and institutional indicators, which are grouped into tactical (basic, auxiliary) and strategic dimensions. The impact of the national tourist system on the national economy is simulated by identifying functional relationships between factor and result variables, which are the key indicators of the NTS activity: the NTS contribution volume to GDP and the NTS revenues from international tourism. The NTS development prediction on the foresight based on a combination of intra-system and inter-system comparisons of forecast trends of social and economic systems is offered.

The roadmap of the NTS development as a means of long-term planning of strategic guidelines and their implementation over time horizons (1–3 years, 5–8 years, 10 years) is developed, the initial principles of which are consensus results of experts foresight survey, the integrated NTS development plan based on specifics of the NTS management in special periods (pandemic, military conflicts, natural disasters). The introduction of inclusive business models in the NTS management is substantiated and it is proved that their introduction through conducting socially responsible business, compliance with environmental and social standards will ensure the NTS effectiveness. The innovative dominants in the NTS management are identified, which are concentrated in the digital, communication, partnership, environmental finance areas. It is proved that the innovative dominants introduction in the conditions of economic turbulence of national and world tourism will ensure the strategic priorities achievement of the NTS management.

Keywords: tourism, system, tourist system, national tourist system, transitivity, management, multisubject management, public and private partnership, efficiency, multiplier efficiency, foresight, road map, inclusive growth, innovative dominants of management, fundraising, crowdfunding.

ОХРІМЕНКО АЛЛА ГРИГОРІВНА
УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЮ ТУРИСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,9. Тираж 100 пр. Зам. 483.

Видавець і виготовлювач

Київський національний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156